

RAPPORT 426

2015

Bild, musik och slöjd i grundskolan

En sammanfattande analys
av de nationella ämnesutvärderingarna

Skolverket

Bild, musik och slöjd i grundskolan

En sammanfattande analys
av de nationella ämnesutvärderingarna

Beställningsuppgifter:

Fritzes kundservice

106 47 Stockholm

Telefon: 08-690 95 76

Telefax: 08-690 95 50

E-postadress: skolverket@fritzes.se

ISSN: 1103-2421

ISRN: SKOLV-R-426-SE

Beställningsnummer: 15:1484

Omslagsfoto: Anna Molander

Grafisk produktion: AB Typoform

Tryck: Elanders Sverige AB, 2015

Upplaga: 1 000 ex

Skolverket, Stockholm, 2015

Förord

Inför verksamhetsåret 2011 initierade Skolverket en utvärdering av ämnena bild, musik och slöjd i grundskolan med fokus på årskurs 6 och 9. Bakgrunden till utvärderingen är myndighetens behov av kunskap om hur undervisningen fungerar i skolans olika ämnen och utvärderingen syftar till att ge en bild av både styrkor och utmaningar i ämnena bild, musik och slöjd. Underlaget till utvärderingen utgörs av en enkätundersökning i vilken elever, lärare och rektorer har tillfrågats samt av ett antal fördjupningsstudier genomförda av forskare i respektive ämne. Forskarna har sammanställt och analyserat resultaten för respektive ämne i tre rapporter: ”Bild i grundskolan”, ”Musik i grundskolan” samt ”Slöjd i grundskolan”.

I Skolverkets projektgrupp har följande medarbetare ingått under projektets olika faser: Karin Agélii, Maria Axelsson, Jonas Bjeremo, Sandra Gecer, Daniel Gustafsson, Jonas Höijer, Caroline Klingensstierna, Oscar Oelrich och Hanna Österlund (projektledare). Professor emeritus Gunnar Åsén har varit anlitad som expert i projektet. I föreliggande rapport redovisas Skolverkets sammanfattning av och slutsatser från utvärderingen av de tre ämnena. Den sammanfattande rapporten vänder sig framför allt till rektorer och beslutsfattare på olika nivåer i skolsystemet.

Stockholm september 2015

Anna Ekström
Generaldirektör

Hanna Österlund
Projektledare

Innehåll

Inledning 7

1. Skolverkets samlade bedömning 11

Utmaningar för likvärdigheten i bild, musik och slöjd 12

Utmaningar i arbetet med att stärka professionsutvecklingen 17

Utmaningar i arbetet med att stärka skolans breda uppdrag 21

2. Bakgrund 25

Utvärderingens uppläggning och genomförande 27

3. Resultatet av undervisningen i bild, musik och slöjd 33

Elevernas förkunskaper och deras lärande utanför skolan 34

Vilka kunskaper utvecklar undervisningen? 36

Elever får höga betyg i bild, musik och slöjd 38

4. Undervisningen i bild, musik och slöjd 43

Undervisningens innehåll och genomförande 44

Bedömning och betygssättning i bild, musik och slöjd 51

Lärarnas uppfattning om de nya kursplanerna 53

5. Förutsättningar för undervisningen 55

Lärarna i bild, musik och slöjd 56

Undervisningsgrupper, lokaler och material 61

Referenser 64

Inledning

Skolan har i uppdrag att utveckla ett stort spektrum av kunskaper hos eleverna. Dessa kunskaper ska vara till nytta för de ungas framtida studier och arbetsliv men ska också främja elevernas allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare. Skolans uppdrag innefattar därmed även att ge elever möjlighet att uppleva olika uttryck för kunskaper, få pröva och utveckla olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar liksom att tillägna sig en förmåga till eget skapande.¹ Bakgrunden till Skolverkets utvärdering av bild, musik och slöjd är myndighetens behov av kunskap om hur undervisningen fungerar i de olika ämnen som ska bidra i skolans breda uppdrag. Utvecklingen i de estetiska ämnena är viktig att följa eftersom dessa ämnen har stor betydelse för att utveckla och träna förmågor som kreativitet, analysförmåga, skapande, förmåga att förstå, tolka, uttrycka och kommunicera – förmågor som också framhålls som betydelsefulla framtidskompetenser.²

Lektionerna i de praktisk-estetiska³ ämnena i grundskolan har ibland beskrivits som efterlängtade ”andningshål” för eleverna i en skoltillvaro präglad av teoretiska ämnen.⁴ Detta är också något som verkar ha präglat synen på estetiska ämnen i många andra länder.⁵ En syn på de estetiska ämnena som medel för utveckling av kunskaper till nytta för andra skolämnen har ofta fått ge dem legitimitet i grundskolan.⁶ Internationellt har det genomförts en mängd studier om så kallade transfereffekter av lärande mellan estetiska ämnen och andra ämnen. Denna forskning har i sin tur varit föremål för omfattande metastudier där man konstaterat att sambanden mellan estetiskt lärande och

-
1. Skolverket (2011a). *Lgr 11. Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*.
 2. Jämför med de kompetenser som innefattas i begreppet ”21st Century competencies” som förs fram av organisationer som OECD och UNESCO.
 3. Förutom bild, musik och slöjd ingår även hem- och konsumentkunskap och idrott och hälsa i den grupp av ämnen som traditionellt kallats praktisk-estetiska.
 4. Sandberg, R., Heiling, G. & Modin, C. (2004) ”Musik”. I *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Huvudrapport – bild, hem- och konsumentkunskap, idrott och hälsa, musik och slöjd*. Rapport 253; Eriksson, C., Quennerstedt, M. & Öhman, M. (2005) ”Idrott och hälsa – ett ämne för hälsa i rörelse?” I *Grundskolans ämnen i ljuset av den Nationella utvärderingen 2003. Nuläge och framåtblickar*; Åsén, G. (2006) ”Varför bild i skolan? En historisk tillbakablick på argument för ett marginaliserat skolämne.” I *Uttryck – intryck – avtryck. Lärande, estetiska uttrycksformer och forskning*. Vetenskapsrådets rapportserie 4:2006.
 5. Bamford, A. (2006) *The Wow Factor. Global research compendium on the impact of the arts in education*.
 6. Se t.ex. Hetland, L. (2000) ”Listening to music enhances spatial-temporal reasoning – Evidence for the ’Mozart effect’.” *The Journal of Aesthetic Education*, 34, 105–148.

lärande i andra ämnen är förhållandevis svaga.⁷ Ett relativt färskt exempel är en rapport som forskare genomfört på uppdrag av OECD. I denna görs en genomgång av studier som undersökt vilka samband som finns mellan undervisningen i estetiska ämnen och olika typer av förmågor. En av rapportens avslutande slutsatser är dock att det är viktigt att se kunskaper i de estetiska ämnena i sig, snarare än deras eventuella värde för andra ämnesområden som det främsta syftet med undervisningen i estetiska ämnen. Genom ämnen som bild, musik och slöjd kan elever utveckla en annan sorts förståelse än den som de får genom undervisningen i andra ämnen och i andra sammanhang.⁸

En avsikt med utvärderingen av bild, musik och slöjd har också varit att följa upp utvecklingen av ämnena sedan 2003. I Skolverkets nationella utvärdering av grundskolan från detta år (NU-03) konstaterades bland annat att de praktisk-estetiska ämnena för många elever var intressanta och lustfyllda men att eleverna samtidigt inte uppfattade bild, musik och slöjd som viktiga ämnen. Skolverket konstaterade också att de estetiska ämnena hade starka traditioner och att nya mål hade haft svårt att slå igenom i dessa ämnen. Dessutom såg myndigheten en stor bedömnings- och betygssättningsproblematik i samtliga praktisk-estetiska ämnen och menade att likvärdigheten i bedömningen inte var tillfredsställande. Bland annat visade NU-03 att en stor andel elever inte ansåg sig informerade om den tidens mål och vad som krävdes av dem för att få olika betyg i dessa ämnen.⁹

I denna sammanfattande syntesrapport för utvärderingen lyfter Skolverket i första hand en del gemensamma styrkor och utmaningar i de tre ämnena bild, musik och slöjd. I tre ämnesrapporter, en för vart och ett av ämnena, redovisas och diskuteras utvärderingsresultaten av forskare med expertkunskaper inom respektive ämne som fått detta uppdrag av Skolverket.¹⁰

I kapitel 1 redovisas Skolverkets samlade bedömning av vilka styrkor och utmaningar som finns i ämnena bild, musik och slöjd med utgångspunkt i utvärderingens resultat. Det finns utmaningar både när det gäller likvärdigheten, i att stärka lärarprofessionen i ämnena samt i att synliggöra ämnenas bidrag i skolans breda uppdrag. I kapitel 2 ges en beskrivning av utvärderingens bakgrund och upplägg liksom en kort introduktion till de tre utvärderade

-
7. Sharp, C. (1998) *The effects of Teaching and Learning in the Arts: A Review of Research*; Winner, E. & Cooper, M. (2000) "Mute those claims: No evidence (yet) for a causal link between art and academic achievement." *The Journal of Aesthetic Education*, 34, 11–75; Hetland, L., Winner, E., Veenema, S. & Sheridan, M.K. (2007) *Studio Thinking: The Real Benefits of Visual Arts Education*.
 8. Winner, E., Goldstein, T.; Vincent-Lancrin, S. (2013) *Arts for art's sake? Educational Research and Innovation*.
 9. Skolverket (2004a) *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Sammanfattande huvudrapport*.
 10. Se Skolverket (2015a) *Bild i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*. Skolverket (2015b) *Musik i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*. Skolverket (2015c) *Slöjd i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*.

ämnena. I efterföljande tre kapitel ges först en bild av elevernas resultat i de tre ämnena och sedan redovisas de förhållanden och faktorer i undervisningen och i ämnenas ramförutsättningar som vi tror kan ge förståelse för den beskrivna resultatbilden.

KAPITEL 1. Skolverkets samlade bedömning

1. Skolverkets samlade bedömning

Resultaten från denna utvärdering visar övergripande på många likheter med resultaten från Skolverkets utvärdering av bild, musik och slöjd 2003 (NU-03).¹¹ Det gäller till exempel elevernas intresse och lust för ämnena som kvarstår liksom att aktuella styrdokument inte har gjort så stora avtryck i undervisningen när det gäller innehållet. I stor utsträckning är det också ett liknande innehåll i undervisningen nu som det var 2003. Liksom 2003 upplever lärarna även 2013 brist på tid i förhållande till kursplanens mål. Skolverket lyfte 2003 att det fanns en bedömnings- och betygssättningsproblematik i de estetiska ämnena, något som vi också uppmärksammar i denna utvärdering. Elevers upplevelse av att samtal om deras kunskapsutveckling är sällsynta återkommer också. Det finns dock även tecken på förändringar i undervisningen som bland annat kan utläsas av elevernas svar. Eleverna i årskurs 9 anser till exempel 2013 i högre utsträckning än 2003 att lärarna berättar vad som står i ämnens kursplaner liksom vad de förväntar sig av eleverna. Att eleverna får denna information är en viktig grundförutsättning för att lärande utifrån styrdokumentet ska kunna ske. En förändring i arbetssättet är också tydlig. Eleverna i årskurs 9 i alla tre ämnena upplever 2013 att det är vanligare på lektionerna i bild, musik och slöjd att lärare pratar och elever lyssnar, svarar på frågor eller diskuterar tillsammans med läraren, än vad som var fallet 2003. Detta är intressant då denna typ av arbetssätt tidigare konstaterats vara vanligast i de så kallade teoretiska ämnena.¹²

Utmaningar för likvärdigheten i bild, musik och slöjd

Alla elever ska ha tillgång till en likvärdig utbildning av god kvalitet. Skolan ska sträva efter att uppväga skillnader i barns och elevers förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. I flera avseenden finns det dock utmaningar i ämnena bild, musik och slöjd när det gäller detta.

Alla elever möter inte allt innehåll och tränar inte alla förmågor

Utvärderingen visar att innehållet i undervisningen i bild, musik och slöjd för många elever, precis som vid utvärderingen 2003, har ett stort fokus på

11. Skolverket (2004a), *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Sammanfattande huvudrapport.*

12. Skolverket (2004a), *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Sammanfattande huvudrapport,* s.136.

manuell framställning respektive musicerande. Detta är inte överraskande eftersom framställning i bild och slöjd respektive musicerande i musik under lång tid utgjort ämnenas kärnor enligt kursplanerna. Det innebär samtidigt att inslag som syftar till att träna elevers analytiska, reflekterande, diskuterande, skapande, digitala och kommunikativa förmågor är mer eftersatta i undervisningen. Dessa förmågor har fått en ökad betoning i de nya kursplanerna. Genomslaget för Lgr11 i undervisningen i bild, musik och slöjd är således begränsat vid tidpunkten för utvärderingen. De flesta elever har också lärare som menar att de inte alls eller i liten utsträckning har ändrat undervisningens innehåll till följd av den nya kursplanen. Detta trots att de flesta elever också har lärare som uppger att kursplanen blivit tydligare. Forskning har visat att det tar en viss tid innan nya reformer som till exempel nya styrdokument slår igenom (något som vi återkommer till senare). När det gäller en del helt nya inslag i det centrala innehållet för ämnena kan det förstås ha betydelse att utvärderingen genomfördes i ett tidigt skede efter Lgr 11:s införande. Samtidigt kvarstår den bild av undervisningens inriktning som gavs redan 2003 och en del av de områden som var eftersatta då är fortfarande det. Det är viktigt att alla elever oavsett skola och lärare får möjlighet att utveckla de förmågor och kunskaper som de tre ämnena syftar till så att alla elever får den breda utbildning som de har rätt till. Senare i diskussionen återkommer vi till vikten av att eleverna får arbeta mer med analys, reflektion, diskussion, skapande, kommunikation samt ny teknik i de tre ämnena.

En pågående betygsinflation?

De olika resultatunderlag som utvärderingen redovisar ger en splittrad bild av elevernas kunskaper i bild, musik och slöjd. Elevers genomsnittliga betyg i de tre ämnena är höga i jämförelse med många andra ämnen, enligt statistiken. Däremot ger lärarnas skattningar av elevernas kunskaper i denna utvärdering en annan bild. De flesta elever uppges av lärarna ha goda kunskaper inom vissa områden i respektive ämne medan det ser betydligt sämre ut inom andra. Eleverna har enligt lärarna goda kunskaper framför allt inom de områden som ovan konstaterats vara mest i fokus i undervisningen.

Det finns skäl att tro att det förekommer betygsinflation, det vill säga en ökad skillnad mellan betygsnivån och elevernas faktiska kunskap i de tre ämnena. Elevernas genomsnittliga betygspoäng i ämnena bild, musik och slöjd har under lång tid ökat förhållandevis mycket i jämförelse med de flesta andra ämnen. Det har även tidigare diskuterats om betygen verkligen motsvarar

elevernas kunskaper i dessa ämnen.¹³ Att inflationstendenser finns i så kallade praktisk-estetiska ämnen har bland annat förklarats med avsaknaden av nationella prov i dessa ämnen. De nationella proven bedöms ha stävjat motsvarande tendenser i andra ämnen.¹⁴ Utvärderingen visar att lärarna i bild, musik och slöjd, trots att de bedömer att många elever inte visar tillräcklig kvalitet för att få betyget E i deras ämnen, ändå i regel ger samtliga elever minst betyget E. Detta resultat tyder därmed också på att det finns en diskrepans mellan nivån på elevernas kunskaper och deras betyg.

I utvärderingens fördjupningsstudier finns exempel på resonemang och ageranden från lärare som illustrerar hur skillnader mellan betygsnivå och elevernas faktiska kunskap kan uppstå. En del lärares resonemang tyder till exempel på att de inte alltid fäster lika stor vikt vid alla delar av kunskapskravet vid bedömning utan ger större tyngd åt vissa delar; de delar som eleven är särskilt bra på. Lärarna uppfattar i dessa fall inte att det är möjligt för eleven att visa tillräcklig kvalitet i alla delar av kunskapskravet. Alternativt upplever inte lärarna att de har möjlighet att bedöma kvaliteten i elevens kunskaper i varje del.

Ett problem med betygsinflation ur ett likvärdighetsperspektiv är förstås att denna kan förekomma i olika utsträckning i olika klasser, skolor och kommuner. Att stärka grunderna för bedömningen av elevers kunskaper inom de estetiska ämnena är en svår men viktigt utmaning. Det är viktigt att lärare bedömer och betygssätter i enlighet med skollagen och andra författningar även i ämnen där nationella referenser saknas. Likvärdighet i bedömnings-sammanhang handlar om att elevernas kunskaper bedöms utifrån samma måttstock, det vill säga de nationella kunskapskraven och att alla elever ges goda förutsättningar att visa sina kunskaper. Rektorerna måste stödja lärarna i deras arbete med att bedöma elevernas kunskaper likvärdigt genom att tillsammans med lärarna utveckla gemensamma rutiner och former för att utvärdera elevernas kunskaper. Skolornas huvudmän måste se till att de egna skolorna kontinuerligt arbetar för att uppnå en likvärdighet i bedömningen och betygssättningen.¹⁵

Brister i den formativa bedömningen

En strukturerad undervisning där en aktiv lärare på nära håll stödjer och följer eleverna i deras kunskapsutveckling och söker återkoppling på hur varje elev

13. Skolverket (2009). *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*, s. 56.

14. Skolverket (2009). *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*, s. 49

15. Skolverket (2011b). *Planering och genomförande av undervisningen – för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan*. Skolverkets allmänna råd.

bäst utvecklas leder till bättre resultat.¹⁶ För att kunna anpassa undervisningen måste läraren veta hur elevers lärandeprocesser ser ut. Det är därför positivt att utvärderingen visar att elever idag i lite högre grad än 2003 uppger sig vara informerade om vad de ska lära sig enligt kursplanerna och vilka förväntningar som läraren har på dem. Utvärderingen tyder dock på en stor variation i detta avseende, många elever anser inte att läraren berättar om dessa saker för dem. Det verkar också finnas förbättringsmöjligheter i alla de tre ämnena när det gäller att i högre grad variera och göra olika redovisningssituationer mer explicita för eleverna. Eleverna uppfattar i hög grad att läraren tar reda på vad de kan genom att observera dem i undervisningen, i högre grad än genom redovisningar eller i enskilda samtal med läraren. Eleverna anger i lägre utsträckning än vad som kan utläsas av lärarnas svar att andra redovisningssätt förekommer, som till exempel utställningar av bilder eller uppspelningar i musiken. Betydande andelar av eleverna menar också att det förekommer att deras arbeten inte redovisas alls. Eleverna behöver därmed i många fall få utökad information om när, på vilka grunder och hur läraren bedömer deras arbete och eleverna behöver också få relevant återkoppling för att komma vidare. Redovisningssituationer där fler elever deltar och bidrar med analyser och reflektioner skulle också kunna utnyttjas som lärandesituationer.

Liksom 2003 uppfattar eleverna att samtal med lärarna där de får information om sin kunskapsutveckling i ämnena är sällsynta. Cirka tre av tio elever i både bild, musik och slöjd anger att de sällan eller aldrig får reda på hur det går för dem i samtal med sin lärare. Lärarna menar däremot att de samtalar individuellt med eleverna på lektionerna om detta men att de också gör det i enskilda samtal. Lärare och elever i bild, musik och slöjd möts långt ifrån alltid inom ramen för utvecklingssamtal och elevernas kunskapsutveckling i dessa ämnen förmedlas inte heller i så stor utsträckning vidare av andra lärare i utvecklingssamtalen. Det är viktigt att alla elever får tillfälle att få lärarens syn på sina prestationer och på hur hon eller han ska komma vidare i sin kunskapsutveckling. Det är också viktigt att det blir tydligt för eleverna när och hur denna återkoppling ges. Återkopplingen måste förstås ges med utgångspunkt i ämnens styrdokument.

Fördel flickor och elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning

Flickor och elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning uttrycker ett större intresse och engagemang för ämnena bild och musik än pojkar och elever med föräldrar med högst gymnasieutbildning. De två förstnämnda

16. Skolverket (2013a) *Forskning för klassrummet. Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i praktiken.*

grupperna är också mer aktiva på fritiden i bild- och musikrelaterade aktiviteter än andra elever. Flickor och elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning får som grupper också bättre betyg i de två ämnena. I synnerhet gäller detta för flickor i bild och för elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning i musik. Framför allt i musik anser också de flesta elever att de lär sig det mesta i musik utanför skolan. I denna utvärdering ser vi inte en tydlig koppling mellan elevers aktiviteter på fritiden och deras betyg. Däremot framstår det faktum att vissa elever (pojkar och elever med föräldrar med högst gymnasieutbildning) endast i liten utsträckning håller på med estetisk verksamhet på sin fritid som viktig information. Det är förstås särskilt betydelsefullt för dessa elever att möta en allsidig och stimulerande undervisning i de estetiska ämnena i skolan som därmed kan ha en kompensatorisk funktion.

I utvärderingarna av bild och musik i NU-03 framfördes hypotesen att ett ökat digitalt inslag i undervisningen i dessa ämnen skulle leda till ett ökat intresse och på sikt bättre resultat för pojkarna. Eftersom de digitala inslagen fortfarande generellt sett är få i dessa ämnen går det fortfarande inte att säga om hypotesen stämmer. Denna utvärdering antyder snarare att intresset för att arbeta digitalt är minst lika stort hos flickor, varför det inte är säkert att ökade digitala inslag skulle utjämna könsskillnaderna.

Slöjdämnet är speciellt eftersom undervisningen i de allra flesta fall är uppdelad i trä- och metall- respektive textilslöjd. Eleverna gör också fortfarande i stor utsträckning könsbundna val av materialinriktning. Ur ett likvärdighetsperspektiv är det därmed viktigt att elever oavsett val av inriktning i slöjd får arbeta även med material från den andra inriktningen, vilket kursplanen föreskriver. Det är i det sammanhanget viktigt att ta fasta på att när det gäller slöjdämnet uttrycker flickor och pojkar ett jämnstort intresse.

Varierande yttre förutsättningar ger varierade möjligheter för kunskapsutveckling

Utvärderingen tyder på att skolor och lärare i landet har olika förutsättningar för att undervisa eleverna i det innehåll som finns i kursplanerna och för att bedöma eleverna utifrån hela kunskapskravet. Att många lärare i bild, musik och slöjd är obehöriga, att lärarna har olika uppfattningar om sina ämnen och att lärarna generellt uttrycker ett stort behov av kompetensutveckling tyder på att insatser för att stärka lärarna skulle få positiva effekter för likvärdigheten i undervisningen. Vi återkommer till detta i diskussionens kommande avsnitt.

Vi ser även tecken på att det finns variationer i en del av de yttre förutsättningarna för lärarnas arbete ute på skolorna som behöver uppmärksammas. Lärare i bild och musik ser i regel stora undervisningsgrupper som något som

hindrar eleverna att nå goda resultat i ämnena. En del lärare uppfattar även det faktum att de undervisar så många undervisningsgrupper totalt sett som problematiskt. Dessa två faktorer kan göra det svårt för en del lärare att hinna ge alla elever tillräckligt med enskild handledning och återkoppling i undervisningen, men även för att hinna ge det inom ramen för formaliserade samtal.

Både utvärderingen av bild- och musikundervisningen visar på brister i lokaler och utrustning som i värsta fall äventyrar elevers möjligheter att få de kunskaper och utveckla de förmågor kursplanerna syftar till. I både bild och musik är till exempel tillgången till bild- respektive musiksalar, det vill säga salar som är utformade och utrustade för ämnena, en viktig förutsättning. Tillgången till ändamålsenliga lokaler behöver stärkas särskilt i bild i årskurs 6. Att det finns lokaler och utrustning att tillgå för arbete med digital bildbehandling eller för att skapa musik digitalt är förstås en förutsättning för att överhuvudtaget kunna arbeta med digitala verktyg i dessa ämnen. Fördjupningsstudierna i slöjd ger också exempel på betydande kvalitetsskillnader i fråga om lokaler och utrustning mellan skolorna, men lärarna verkar generellt sett mer nöjda med de materiella och lokalmässiga förutsättningarna i detta ämne.

Utmaningar i arbetet med att stärka professionsutvecklingen

Lärare har ett långtgående ansvar för genomförandet och utvecklingen av undervisningen och dess kvalitet står och faller med tillgången till kompetenta lärare. Elevers framgång bygger på en kombination av individuell ansträngning och ledning av välutbildade, engagerade lärare som löpande anpassar sin undervisning till den nivå där eleverna befinner sig i sitt lärande. Det finns ur det perspektivet en del positiva förutsättningar när det gäller ämnena bild, musik och slöjd. Att lärarna tycker att det är roligt att undervisa trots att det i regel också är krävande och att eleverna ger så positiva omdömen om ämnena och lärarna och det stöd de får av dem är exempel på detta. Mindre positiv är den bild som utvärderingen ger av hög arbetsbelastning för lärarna och i många fall bristande förutsättningar för undervisningen. Skolverket ser ett behov av att stärka bild-, musik- och slöjdlärares förutsättningar för att utveckla undervisningen i de tre ämnena.

Behov av nya lärare och fortbildning för redan verksamma

En svår utmaning för undervisningen i bild, musik och slöjd är den stora bristen på behöriga lärare i de tre ämnena. Detta gäller särskilt på skolor med enskild huvudman. En förbättrad tillgång på behöriga lärare skulle troligen ge goda effekter på flera plan i de utvärderade ämnena. Det finns både ett behov

av nyutbildade lärare från lärarutbildningarna, men också av att ge möjlighet för och uppmana lärare som redan är verksamma att genomgå behörighetsgivande utbildningar av olika slag. För att locka studenter och eventuellt också yrkesverksamma inom det konstnärliga området och hantverksområdet att välja lärarbanan är det förstås också viktigt för skolor att visa att de kan erbjuda goda arbetsförhållanden och resurser för undervisningen.

Skolverket har också förslagit att regeringen ska utreda om det är möjligt att skapa fler, snabbare och mer flexibla vägar in i läraryrket, utan att kraven sänks på dem som blir lärare. Skolverket har även föreslagit att Lärarlyftet ska permanentas. Lärarlyftet är en viktig fortbildningsinsats för lärare som behöver göra kompletteringar för att få sin legitimation. Huvudmännen behöver skapa förutsättningar för lärare i de estetiska ämnena som har behov av detta att delta i Lärarlyftet.¹⁷

Behov av stöd i Lgr 11:s kölvatten

Lärarna i de estetiska ämnena uttrycker ett samstämmigt och tydligt behov av kompetensutveckling framför allt när det gäller inslag i kursplanerna som förstärkts eller är nya i Lgr 11 och när det gäller bedömning och betygssättning. Det gäller för lärare i alla tre ämnena och i båda årskurserna. Det gäller också för lärare såväl på fristående som på kommunala skolor.

Som nämndes i förra avsnittet behandlar inte alla lärare hela innehållet i kursplanerna, vilket kan ha olika förklaringar. Exempelvis kan det i vissa fall bero på att praktiska förutsättningar, resurser och lokaler, för att göra detta saknas. Det kan också bero på att lärare av olika anledningar inte fått möjlighet att fortbilda sig tillräckligt för att möta en del av de nya och de stärkta inslagen i kursplanernas centrala innehåll. Ett tydligt exempel är det digitala området som kräver särskilda insatser i den mån lärare inte är bevandrade inom detta område. För att en lärare ska ha möjlighet att lära sig det digitala och sedan använda detta i sin undervisning behöver förstås även relevant utrustning finns på plats. Ett annat exempel på innehåll som ännu inte har slagit igenom är innehållet i de två helt nya kunskapsområdena i slöjd. Samtidigt har många elever lärare som även är angelägna om kompetensutveckling inom mer bekanta områden.

Utvärderingen ger indikationer på att det finns variationer i lärarnas syn på sina ämnen och lärarnas uppfattningar påverkar, och har troligen även tidigare påverkat, vilket innehåll som prioriterats i undervisningen. Kursplanernas centrala innehåll får antas ha förtydligat eventuella behov av fortbildning för de verksamma som dock ännu inte anser sig har förändrat sitt innehåll i någon

17. Skolverket (2015d), *Skolverkets lägesbedömning 2015*.

större omfattning. Undervisningstid kan behöva omfördelas mellan olika delar av innehållet och innehåll som inte stöds av kursplanerna behöver prioriteras bort av lärare. Detta för att minska risken för ”stoffträngsel” som kan uppkomma om nya inslag hela tiden läggs till i undervisningen utan att något tas bort. Det är viktigt för de utvärderade ämnena att huvudmännen stimulerar och ger de skolor och lärare som behöver det tillräckliga förutsättningar för förnyelse av undervisningens innehåll i enlighet med kursplanerna i Lgr 11.

Flera olika förhållanden tyder på att lärare i bild, musik och slöjd också behöver stöd och utvecklingsmöjligheter när det gäller bedömning och betygsättning. Utvärderingen visar att lärarna har en positiv inställning till det specificerade kunskapsinnehållet i de nya kursplanerna och att de uppskattar kunskapskraven. Det finns också tecken på att Lgr 11 har lett till en förändring och eventuellt ett större fokus på bedömning i de tre ämnena. Lärarna använder till exempel i hög grad bedömningsmatriser med utgångspunkt i kursplanens kunskapskrav. Lärarna anser att de har förändrat bedömningen och betygsättningen mer än till exempel innehållet i och med den nya kursplanen. Samtidigt anser inte alltid lärare, särskilt inte i årskurs 6, att de får tillräcklig vägledning för sitt arbete från kursplaner och tillgängligt stödmaterial. Sedan utvärderingen genomfördes har dock Skolverket utvecklat bedömningsstöd för alla tre ämnen i båda årskurserna.¹⁸

Utvärderingens fördjupningsstudier ger exempel på att lärare har olika förhållningssätt i sin bedömning. Vissa anser att helhetsbedömningar av elevernas kunskaper är mest rimligt, medan andra i stor utsträckning fokuserar på att bedöma enskilda delar av kunskapskraven. I ämnesrapporterna i bild och musik ser forskarna med utgångspunkt från sina fördjupningsstudier en risk för att en väldigt instrumentell bedömning, till följd av de nya kursplanerna, leder till att ett helhetsintryck av elevens kunskaper och förmågor går förlorat vid bedömningen. Hur lärarna ska tänka när det gäller bedömning och betygsättning utifrån gällande styrdokument och i förhållande till det estetiska kunskapsområdet är något som behöver tydliggöras för alla lärare.

Behov av ett ökat kollegialt lärande

Lärarna i bild, musik och slöjd uppfattar sin arbetsituation som krävande. De uppfattar att de har en hög arbetsbelastning och att de utför en mängd arbetsuppgifter utöver själva undervisningen. Den senare uppfattningen delar de också med de flesta andra grundskolelärare.¹⁹ Många elever har också lärare i bild, musik och slöjd som har ansvar för att undervisa, bedöma och betygsätta

18. Se <http://www.skolverket.se/bedomning/bedomning/bedomningsstod/bild>, (/musik eller /slöjd) 2015-06-18

19. Skolverket (2013b) *Lärarnas yrkesvardag. En nationell kartläggning av grundskollärares tidsanvändning.*

ett stort antal elever. En tidigare studie från Skolverket visar att grundskollärare generellt i centrala delar av sin yrkesutövning arbetar ensamma.²⁰ Ytterligare en studie tyder på att lärare i bild, musik och slöjd (samt hem- och konsumentkunskap och idrott och hälsa) i viss utsträckning utmärker sig när det gäller ensamarbete i förhållande till andra kollegor.²¹ Utvärderingen visar att långt ifrån alla elever har lärare i bild, musik och slöjd som är med i ämnesgrupper där de kan få ett kollegialt stöd och lära tillsammans med sina kollegor i ämnet. Något som enligt forskningen är väldigt viktigt för lärares lärande och utveckling i yrket.²²

Skolverkets bedömning är att mer tid och bättre möjligheter till individuellt och kollegialt lärande behövs för många lärare i bild, musik och slöjd. Det är viktigt med formaliserade professionella strukturer som främjar samarbete och kollegial dialog i skolväsendet. Karriärtjänsten förstelärare har till exempel en viktig funktion när det gäller att etablera strukturer i skolan som främjar samarbete och dialog kollegor emellan. En enkätundersökning från 2014 visar dock att endast en mycket liten andel av de förstelärare i undersökningen som hade ett särskilt ämnesansvar hade ansvar för något av de praktisk-estetiska ämnena.²³ Ökade möjligheter för diskussioner och samtal lärare emellan, ledda av till exempel en förstelärare, tror vi kan bidra både till en ökad samsyn mellan lärare när det gäller ämnenas syften och innehåll och när det gäller hur man kan arbeta med detta innehåll. I arbetet med att öka lärarnas kompetens när det gäller bedömning och betygssättning förefaller samverkan mellan lärare och arbete med till exempel sambedömning²⁴ särskilt viktigt. Det handlar då bland annat om att öka samsynen när det gäller hur styrdokumentet ska tolkas och hur bedömningen ska ske utifrån dessa. Om detta krävs för att få god reliabilitet i bedömningarna av elevernas kunskaper är ökade möjligheter för kollegial samverkan en nödvändighet för lärarna i dessa tre ämnen. Särskilt för de lärare i bild, musik och slöjd som är ensamma lärare i sina ämnen på sina skolor behöver rektor ge möjligheter till deltagande i ämnesgrupper med kollegor på andra skolor. Skolornas huvudmän behöver därmed se till att sådana mötesplatser organiseras för de aktuella lärargrupperna.

20. Skolverket (2013b) *Lärarnas yrkesvardag. En nationell kartläggning av grundskollärares tidsanvändning*.

21. Skolverket (2015e) *Grundskollärares tidsanvändning. En fördjupad analys av "Lärarnas yrkesvardag"*, s. 52

22. Se t.ex. Skolverkets belysning av betydelsen av kollegialt lärande som den framställs av John Hattie: <http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/artikelarkiv/kollegialt-larande-nyckelfaktor-for-framgangsrik-skolutveckling-1.171296>

23. Lärarnas riksförbund (2015), *Förstelärare behöver likvärdiga förutsättningar. En utvärdering av karriärläroreformen*. De lärare som besvarade den aktuella enkäten var samtliga medlemmar i Lärarnas riksförbund.

24. Se t.ex. Skolverket (2013c), *Sambedömning i skolan – exempel och forskning*; Jönsson, A. & Thornberg, P. (2014). Samsyn eller samstämmighet? En diskussion om sambedömning som redskap för likvärdig bedömning i skolan. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 19(4–5), s. 386–402.

Utmaningar i arbetet med att stärka skolans breda uppdrag

Som vi inledningsvis nämnde har undervisningen i de estetiska ämnena betydelse för utvecklandet av ett stort antal kunskaper som skolan enligt läroplanen ska ge eleverna. Att undervisningen i bild, musik och slöjd motsvarar dessa förväntningar för alla elever är extra viktigt då elever i varierande utsträckning, beroende på könsmönster och socioekonomiska faktorer, ägnar sig åt estetisk verksamhet på fritiden.

Alla ämnen måste ingå i skolans systematiska kvalitetsarbete

Utvärderingen ger olika bilder av rektorernas engagemang i och uppföljning och utvärdering av, ämnena bild, musik och slöjd. Lärarna i de tre ämnena uppger till exempel inte i samma utsträckning som rektorerna själva gör, att rektorerna är aktiva i uppföljningen och utvärderingen av de tre ämnena.²⁵ För att skolan ska kunna lyckas med sitt breda uppdrag är det viktigt att rektorer och huvudmän inkluderar alla ämnen i sitt systematiska kvalitetsarbete genom att följa upp verksamheten och analysera resultaten i förhållande till de nationella målen. Utifrån en sådan analys ska sedan utbildningen planeras och utvecklas. Rektor behöver därmed sammanställa skolenhetens resultat och se till att det finns underlag som visar hur förutsättningarna för och genomförandet av utbildningen i de olika ämnena påverkat måluppfyllelsen. Rektor ska också se till att det genomförs utvärderingar av särskilt identifierade områden inom enheten. Skolornas huvudmän ansvarar för att motsvarande arbete sker på deras ansvarsnivå.²⁶

Ämnenas potential behöver synliggöras

En styrka värd att ta vara på när det gäller undervisningen i bild, musik och slöjd är elevernas generellt sett positiva inställning och deras intresse för de tre ämnena. Elevernas uppfattning om dem tycks ha hållit i sig över tid. Eleverna uppger ett engagemang och en arbetsglädje i dessa ämnen. Detta gäller särskilt flickor och elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning. Fortfarande uppfattar dock långt ifrån alla elever som tillfrågats i slutet av sin grundskoletid att kunskaper från de tre ämnena är viktiga. Framför allt uppfattas ämnena inte som viktiga för att klara fortsatta studier eller för elevernas arbetslivsplaner.

25. Se till exempel Skolverket (2015a) *Bild i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*. Skolverket (2015b) *Musik i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*. Skolverket (2015c) *Slöjd i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*.

26. Skolverket (2015f), *Systematiskt kvalitetsarbete för skolväsendet. Skolverkets allmänna råd med kommentarer*.

Skolverkets bedömning är att de tre ämnena i stor utsträckning fortfarande har sin tyngdpunkt i det ”praktiska”, i framställningen, hantverket och i att utveckla färdigheter av olika slag. Både i utvärderingen av musik och av slöjd beskriver forskarna denna problematik i termer av att det är ett för stort fokus på ”görandet” i förhållande till lärandet i ämnena. Det praktiska hantverket, bildskapandet, musicerandet och framställningen av slöjdprodukter har fortfarande en självklar plats i de tre ämnena. Vi befarar dock att ett ensidigt fokus på ”produktionen” i ämnena kraftigt minskar möjligheterna för eleverna att utveckla de andra förmågor och kunskaper som ämnena också syftar till att utveckla. Eleverna behöver också träna sig på att reflektera, diskutera, analysera, tolka, kommunicera och skapa i samband med sitt arbete med hantverket.

De flesta elever har också små möjligheter att arbeta med digitala verktyg och tekniker i bild, musik och slöjd. Detta trots att till exempel både bildskapande och musikskapande i stor utsträckning sker digitalt utanför skolan, det vill säga på fritiden och i arbetslivet. Det har tidigare uttryckts förhoppningar om att en ökad digitalisering skulle öka pojkarnas förhållandevis svala intresse för de estetiska ämnena. Eftersom det digitala fortfarande är marginellt i undervisningen vet vi ännu inte om ökade digitala inslag skulle ha en sådan påverkan.

Det finns flera exempel på områden där kompetenser som kan utvecklas inom de estetiska ämnena har stor betydelse. Det processorienterade arbetsätt som enligt kursplanerna ska känneteckna både bild- och slöjdundervisningen ger potentiellt ett utrymme för att stimulera elevers kreativitet, vilja till att pröva egna idéer och lösa problem. Skolan skulle därmed genom denna undervisning kunna bidra till att eleverna utvecklar ett förhållningsätt som främjar entreprenörskap.²⁷ ”Det svenska musikundret” är sedan länge ett etablerat uttryck för att beskriva framgångarna för svenskproducerad musik i världen och den svenska musikmarknadens omsättning har ökat de senaste åren²⁸ något som förstärker vikten av en modern musikundervisning. Det händer också mycket just nu inom området interaktionsdesign,²⁹ och i olika länders skolsystem satsar man stort för att ge alla elever förutsättningar att utveckla kompetenser och förmågor som samhället har behov av i framtiden.³⁰ I ett informationssamhälle med en visuell kultur är förmågan att kommunicera med, men också att tolka och analysera bilder viktig. Inte minst ur ett socialt

27. Skolverket (2011a) *Lgr 11. Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Del 1 Skolans uppdrag, se även Skolverket (2015c) *Slöjd i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*.

28. MusikSverige (2014), *Musikbranschen i siffror – Statistik för 2013*.

29. Interaktionsdesign handlar om att forma produkter, tjänster och miljöer med särskilt fokus på deras brukskvaliteter, det vill säga hur de ska vara att använda.

30. Se till exempel Finlands kommande läroplan där datalogiskt tänkande och programmering är invävt.

och medborgerligt perspektiv är det viktigt att alla har tillgång till olika sätt att utnyttja sin yttrandefrihet.³¹

De estetiska ämnena har även, förutsatt att undervisningen håller hög kvalitet, stora förutsättningar att bidra till det bredare uppdrag som skolan har när det gäller att främja elevers allsidiga personliga utveckling. Undervisningen kan ge elever tillgång till flera olika sätt att uttrycka sig på, genom till exempel bilder, musik eller design, vilket bland annat är viktigt ur ett delaktighetsperspektiv.

Att eleverna inte uppfattar potentialen i de tre ämnena i förhållande till sina fortsatta studier och till arbetsmarknaden kan hänga ihop med att ämnena på många skolor ännu inte omfattar ämnenas nya betoningar och inslag. Uppfattningarna om ämnena och deras syften varierar också mellan olika lärare och vad de enskilda lärarna förmedlar när det gäller ämnenas syfte och potential har sannolikt stor betydelse för elevernas syn på de tre ämnena. Elevernas motivation och lust till ämnena finns alltså trots detta. Frågan är i vilken utsträckning elevernas arbetsglädje i ämnena är knuten till hur de traditionellt sett arbetat i dem? Den stora utmaningen för lärare och andra verksamma i skolan när det gäller de estetiska ämnena kan vara att verka för en breddning och modernisering av ämnena utan att elevernas positiva inställning till dem går förlorad.

31. Se till exempel Skolverket (2015a) *Bild i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*.

KAPITEL 2. Bakgrund

2. Bakgrund

Syftet med Skolverkets utvärdering av ämnena bild, musik och slöjd är att ge en nationell bild av undervisningens förutsättningar och genomförande samt elevernas kunskaper och betygsresultat i dessa tre ämnen. Fokus har legat på årskurs 6 och 9. Syftet med utvärderingen har också varit att visa på både för- tjänster och utmaningar när det gäller undervisningen och dess resultat i bild, musik och slöjd samt att lyfta fram de utvecklingsbehov som finns i ämnena. På längre sikt är målet att utvärderingen ska bidra till att utveckla undervisningen i de tre ämnena.

Några utgångspunkter för utvärderingen av de tre ämnena

I utvärderingen av bild, musik och slöjd har de aktuella ämnenas kursplaner varit i fokus och det som utvärderingens data framför allt har värderats emot. Därmed har denna utvärdering ett smalare fokus än NU-03, där även några ämnesövergripande aspekter omfattades av utvärderingen och där syftet var att utvärdera grundskolans verksamhet i stort.

Trots ett delvis förändrat fokus i denna utvärdering i jämförelse med NU-03 har vi haft en ambition att göra jämförelser bakåt i tiden med den förra utvärderingen av de tre ämnena. Detta har vi gjort genom att upprepa en del av de enkätfrågor som användes i den tidigare utvärderingen och jämföra svaren mellan de båda åren. Vi har också gjort övergripande jämförelser av resultatbilderna från de två undersökningarna.

Skolverket anlidade ett antal forskare i respektive ämne för att bidra i operationaliseringen av de övergripande frågeställningarna, i utarbetandet av enkäter och i genomförandet av fördjupningsstudier. Forskarna fick även i uppdrag att genomföra en analys av skillnaderna mellan nuvarande och tidigare kursplaner i respektive ämne. Att i en utvärdering studera en pedagogisk verksamhet genom att belysa verksamhetens mål (till exempel dess styrdokument) förutsättningar, genomförande och resultat är inspirerat av ett ramfaktorteoretiskt perspektiv.³²

Tidpunkten för genomförandet av utvärderingens olika studier (2013), det vill säga endast två år efter att den nya läroplanen Lgr 11 trädde i kraft, har varit en viktig faktor att ta hänsyn till i utvärderingen. De grupper av elever som ingick i utvärderingens studier hade inte undervisats mer än under knappt två år utifrån de nya styrdokumenterna och hade inlett sin skolgång under den

32. Se till exempel ”Tema: på återbesök i ramfaktorteorin” i *Pedagogisk forskning i Sverige*, 1999, årgång 4, nr 1.

tidigare läroplanen Lpo 94. På motsvarande vis hade lärarna som ingick i undersökningen relativt nyligen börjat tillämpa de nya kursplanerna. Detta har förstås betydelse för vilka slutsatser som är möjliga att dra av utvärderingen när det gäller genomförandet av undervisningen och elevernas kunskaper. Forskning visar att reformeringen av till exempel en läroplan går igenom olika stadier i genomförandet och att det kan ta många år innan reformers genomslag syns i skolans verksamhet. Den här utvärderingen har genomförts i en fas där det förmodligen går att studera tidiga effekter av reformen (hur den mottagits på skolorna och slagit igenom i undervisningen) men där det kan vara svårare att avgöra hur reformen bidragit till elevernas kunskapsutveckling.³³

Utvärderingens uppläggning och genomförande

Utvärderingen av bild, musik och slöjd grundar sig på två olika typer av underlag: en enkätundersökning riktad till elever, lärare och rektorer³⁴ på ett representativt urval av skolor³⁵ och ett antal fördjupningsstudier i respektive ämne på ett mindre urval av skolor. De olika typerna av undersökningar beskrivs kortfattat nedan.³⁶

Enkätundersökningen till elever och lärare

Enkätundersökningens syfte var att ge en bred och nationellt representativ bild av de tre ämnena utifrån olika grupperns enkätsvar. Våren 2013 samlade Skolverket i samarbete med Statistiska centralbyrån (SCB) in enkäter från elever och lärare i årskurserna 6 och 9 i alla de tre ämnena. Enkäterna innehöll frågor som skulle belysa ämnenas

- förutsättningar på skolorna (undervisningens organisering, resurser, lokaler, etc.)
- elevers och lärares attityder och uppfattningar om ämnena
- undervisningens genomförande (arbetsätt, innehåll, samarbete, bedömning och betygssättning)
- elevernas kunskaper (skattningar av elevers förmågor och deras kunskaper i förhållande till kunskapskraven.)

33. Åsén, G. (2013) Forskningsöversikt om skolreformers genomslag. I SOU 2013:30. *Det tar tid – om effekter av skolpolitiska reformer. Delbetänkande av utredningen om förbättrade resultat i grundskolan.*

34. Denna rapport baseras på resultaten från elev- och lärarenkäterna.

35. Utvärderingens studier genomfördes före övergången till skolenhetsbegreppet och därför används begreppet skola genomgående i denna rapport.

36. För en mer omfattande beskrivning av utvärderingens uppläggning och genomförande se respektive ämnesrapport för bild, musik och slöjd.

Urvalet av elever (undervisningsgrupper) som skulle genomföra enkäten var slumpmässigt. Den lärare som undervisade en slumpmässigt utvald elevgrupp på en skola fick besvara lärarenkäten. Det finns därmed en koppling mellan läraren och den utvalda elevgruppen på varje skola. Eftersom lärarna inte är helt slumpmässigt utvalda redovisas fördelningen av lärarnas svar oftast utifrån hur stor andel av eleverna som respektive lärare representerar.³⁷ Svarsfrekvensen var hög på samtliga elev- och lärarenkäter. Mellan 82 och 95 procent av de utvalda deltagarna i respektive undersökning svarade på den enkät som de hade fått.

Fördjupningsstudierna i bild, musik och slöjd

Syftet med genomförandet av fördjupningsstudier i respektive ämne var att få en fördjupad bild av olika centrala aspekter av undervisningen i de tre ämnena. De områden och aspekter som forskarna studerade i fördjupningsstudierna var både sådana som det också ställts frågor om i enkäterna men även andra som inte varit möjliga att undersöka inom ramen för enkätstudien liksom sådana som uppenbarade sig vid besöken ute i verksamheten.

Både i musik och i slöjd genomfördes fördjupade studier på ett urval av skolor. Skolorna hade valts ut i syfte att spegla en variation av undervisningssituationer med hänsyn till faktorer som till exempel skolors geografiska läge, elevernas bakgrund och skolresultat liksom ämnesspecifika faktorer som förekomst av profilklass på skolan (musik) och materialinriktning och organisation av ämnet (slöjd). På tio olika skolor i musik och på fem skolor i slöjd (nio slöjdgrupper) genomfördes intervjuer med lärare och elever samt videoinspelningar av lektioner liksom för slöjdämnet även ljudinspelningar av lärarnas kommunikation i klassrummet. Materialet analyserades sedan av forskarna.

Inom ramen för fördjupningsstudien i bild genomfördes intervjuer med lärare och elever på nio skolor. Elevintervjuerna gjordes med elevernas bilder närvarande i så kallade "stimulated-recall"-situationer.³⁸ Även elevernas lärare intervjuades om processen bakom färdigställandet av elevernas bilder samt hur de bedömde de aktuella bilderna. I bild genomfördes också en serieteckningsuppgift till eleverna på de nio skolorna i syfte att fånga upp bildundervisningens process och resultat. I bildämnets elevenkät ingick även ett antal frågor

37. Detta betyder att det inte är korrekt att skriva till exempel att "hälften av lärarna uppger ...". Det korrekta sättet att skriva är istället (i detta fall) att "hälften av eleverna har lärare som uppger ...". Emellanåt görs avsteg från detta redovisningssätt för att underlätta läsningen av rapporten.

38. "Stimulated recall" kan ses som en metod för att påminna en informant om hur han eller hon tänkte under en viss episod, i detta fall vid framställandet av den aktuella bilden. (Se t.ex. Alexandersson, M. (1994) *Metod och medvetande*).

vars syfte var att mäta elevernas förmåga att analysera bilder. En motsvarande uppgift genomfördes även i utvärderingen 2003.

Bild, musik och slöjd – ämnen med starka traditioner

De ämnen som finns i skolan idag är kopplade till såväl långa traditioner som förändrade samhälleliga krav och förutsättningar. Ämnenas fokus förskjuts över tid och de får också olika funktion i förhållande till varandra – som stöd, komplement eller motvikt. De ämnen som av tradition benämnts som praktisk-estetiska har under lång tid haft en speciell funktion som ”andningshål” eller motvikt till de mer teoretiska ämnena. Ämnen som bild, musik och slöjd har haft en sådan funktion och dessa ämnen har också starka traditioner. Sett över tid kan man notera att alla spår av ”äldre” ämneskonceptioner eller sätt att se på ämnena inte försvinner utan lever kvar som historiska avlagringar, som traditioner, vilka bärs upp av olika lärargrupper i skolan. Detta gör att ämnena, trots nya läroplaner och kursplaner, hela tiden breddas, vilket i sin tur leder till stoffträngsel och urvalsproblem när det gäller innehållet i ämnena.³⁹

När det gäller bildämnet utveckling i skolan över tid kan man urskilja tre olika faser – teckning som avbildning, teckning som uttrycksmedel och bild som kommunikationsmedel.⁴⁰ På motsvarande sätt kan man se tre särpräglade traditioner inom bildlärarutbildningen – en teknisk, en konstpsykologisk och en bildspråklig.⁴¹ Dessa sätt att sammanfatta idéer och traditioner inom ämnet är naturligtvis förenklade, men de säger ändå en del om hur ämnet under olika tidsperioder haft olika fokus. Inom bildämnet har bildframställning – med olika inriktning och syften – varit dominerande under alla dessa tre faser, allt sedan teckning/bild blev ett skolämne vid 1800-talets mitt. Som exempel kan nämnas att under åren 1978 till 2003 genomfördes tre större studier⁴² som samtliga visade på bildframställningens dominerande roll inom ämnet: arbetet med att framställa bilder uppgick konstant till drygt 60 procent av undervisningstiden trots att studierna gjordes under och i relation till tre olika läroplaner.

39. Se t.ex. Åsén, G. ”Från linearritning till bild”. I Lind, U., Hasselberg, K. & Kühlhorn, B-M. (red) (1992) *Tidsbilder. Perspektiv på skola och bildskapande under 150 år*; Åsén, G. (2006) ”Varför bild i skolan? En historisk tillbakablick på argument för ett marginaliserat skolämne.” I *Uttryck – intryck – avtryck. Lärande, estetiska uttrycksformer och forskning*. Vetenskapsrådets rapportserie 4:2006.

40. Se ovanstående not.

41. Nordström, G.Z. (1994) ”Bildlärarutbildningen”. I *Tanken och handen. Konstfack 150 år*.

42. Jiveskog, L-O., Pettersson, S. & Åsén, G. (1978) *Lärare om teckning och musik i grundskolan*; Eklund, S., Backman, J. & Henriksson, W. (1993) *Bildundervisningens betingelser, bildanalys och bildframställning*; Skolverket (2005) *Bild. Nationella utvärderingen av grundskolan 2003*.

Den nya kursplanen för bild som infördes i och med Lgr 11 skiljer sig inte i grunden från den tidigare kursplanen från 2000. Det breda bildämnet kvarstår. Nya begrepp som visuell kultur förtydligar ämnets bredd och formuleringarna uppmuntrar kritisk granskning av olika typer av bilder i olika kulturer. De ämnesspecifika förmågor som eleverna ska ges förutsättningar att utveckla i bildämnet är enligt kursplanen att kommunicera med bilder, att skapa bilder med olika tekniker och material, att undersöka och presentera med bilder samt att analysera bilder. Den nya kursplanen betonar bildämnets kommunikativa inslag i större utsträckning än tidigare och syftar till att integrera ämnets två huvudbeståndsdelar, att skapa/framställa och att analysera/tolka. Vidare så binds bildframställning ihop med visande och presentation av bild till en kommunikativ process. Bildhantering med hjälp av digitala tekniker är också tydligare framlyft för alla årskurser.

Musikämnet innefattade fram till 1960-talet enbart sång för att senare utvecklas till ett ämne som även innehåller musicerande med olika instrument och musikskapande. Inom musikämnet har det sedan 1970-talet funnits en strävan bland ämnesföreträdare att skolämnet musik ska närma sig musiken i samhället och den musik eleverna lyssnar till på fritiden.⁴³ Detta har medfört att ett fokus på praktiskt musikutövande (ensemblespel) i populärmusiktraditionen varit förhärskande i flera decennier och även backats upp av flera kursplaner som successivt förändrat karaktären på musikämnet.

Det första avsnittet i musikämnets kursplan i Lgr 11 inleds med att poängtera musikens globala dimension och dess påverkan på människan. Musikens skilda funktioner och skilda betydelse för olika individer påtalas också. Generellt betonas musik som estetisk uttrycksform i Lgr 11. Vidare framhålls bland annat musikens viktiga roll i människors sociala gemenskap och att kunskaper i musik främjar deltagande i samhällets kulturliv. I den förra kursplanen betraktades musicerande och musikskapande som den centrala verksamheten i musikundervisningen men utgör nu ett av tre områden i det centrala innehållet. De andra områdena är musikens verktyg samt musikens sammanhang och funktioner. De ämnesspecifika förmågor som eleverna ska ges förutsättningar att utveckla i musik är enligt kursplanen att spela och sjunga i olika musikaliska former och genrer, att skapa, gestalta och kommunicera med musik och att analysera och samtala om musik. I tidigare kursplaner talas det om att musik kan tjäna som utgångspunkt och stöd för lärande i andra ämnen och för att nå skolans övergripande mål. I Lgr 11 fokuseras istället på att musik är en uttrycksform som äger egen legitimitet i skolan. I musikämnets kursplan finns begreppet ”digitala verktyg” med både i det centrala innehållet och i

43. Olsson, B. (1993) *SÅMUS – musikutbildning i kulturpolitikens tjänst? En studie om musikutbildning på 1970-talet.*

kunskapskraven, vilket får ses som en uppgradering av betydelsen av att arbeta digitalt i musikundervisningen.

Slöjdundervisning introducerades i den svenska skolan redan i slutet av 1800-talet, men först 1955 blev ämnet obligatoriskt i skolan. När grundskolan infördes 1962 inkluderades slöjden i de så kallade praktisk-estetiska ämnena. Skolämnen bild, musik och slöjd vilar alla på undervisningstraditioner där kunskapen kan kallas handlingsburen och erfarenhetsbaserad.⁴⁴ Historiskt sett har framställning av slöjdföremål dominerat inom skolslöjden. I samband med 1969 års läroplan för grundskolan blev slöjd ett ämne som innefattade både textilslöjd och trä- och metallslöjd. Undervisningens traditionella organisering i olika materialinriktningar har sedan levt kvar, trots att ämnet blivit ett sammanhållet skolämne. Från att vara ett ämne inriktat på att tillverka slöjdföremål har man i kursplanerna successivt tonat ner tonvikten på produkttillverkning till förmån för vad tillverkning kan innebära ur lärandesympunkt, senare benämnd slöjdprocessen.⁴⁵ På senare tid har personliga uttryck och gestaltande arbetsuppgifter blivit alltmer centrala inom ämnet. I samtida slöjdundervisning får eleverna arbeta kreativt med skapande processer i en mångfald av material samtidigt som de lär sig grunderna i traditionella hantverk.⁴⁶

I slöjdämnets kursplan i Lgr 11 framhålls elevernas ämnesspecifika kunskapsutveckling mer än i tidigare kursplaner. I syftestexten i Lgr 11 ingår utveckling av kunskaper om färg, form, funktion och konstruktion, att kunna göra medvetna val av material och teknik, samt att utveckla förståelse för slöjd, hantverk och design.

Genom undervisningen i slöjd ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att formge och framställa föremål, att välja och motivera tillvägagångssätt i slöjdarbetet, att analysera och värdera arbetsprocesser och resultat med hjälp av slöjdspecifika begrepp samt att tolka slöjdföremåls estetiska och kulturella uttryck.

Förtrogenhet med slöjdrelaterade begrepp skrivs tydligt fram i den nya kursplanen, såväl i syftestexten som i ett av de fyra långsiktiga målen. Betoningen på att utveckla ett ämnesspråk kopplas i det långsiktiga målet samman med förmågan att analysera och värdera arbetsprocesser och resultat. Eleverna ska genom den nya kursplanen få större möjligheter att observera och reflektera över sin egen kunskapsutveckling. ”Slöjdens estetiska och kulturella kunskapsformer” är ett nytt kunskapsområde i slöjdämnet som i Lgr 11 också kopplas samman med samhällliga frågor och utveckling genom det andra nya kun-

44. Gustavsson, B. (2004) *Kunskap i det praktiska*.

45. Borg, K. (1995) *Slöjdämnet i förändring 1962–1994*; Hartman, S.G. (1995) *Handens pedagogik: kulturarv och utveckling inom skolslöjden*; Hasselskog, P. (2008) ”Här är det slöjdprocessen som räknas.” I Lindberg, V. & Borg, K. (red.) *Kunskapande, kommunikation och bedömning*.

46. Lindström, L. & Borg, K. (2008) *Slöjda för livet*.

skapsområdet i slöjdämnet ”Slöjden i samhället”. I de samhälleliga aspekterna inkluderas också slöjdundervisningens betydelse för ett hållbart samhälle och utvecklingen av ett miljömedvetet förhållningssätt hos eleverna.

KAPITEL 3. Resultatet av undervisningen i bild, musik och slöjd

3. Resultatet av undervisningen i bild, musik och slöjd

I detta kapitel redogör vi för elevernas attityder och intresse för, samt deras kunskaper och betyg i, de tre utvärderade ämnena. Elevernas inställning till ämnena bild, musik och slöjd är mycket positiv. Alla tre ämnen uppfattas som både roliga och intressanta av eleverna som menar att de känner arbetsglädje och är engagerade i ämnena. Eleverna anger också att de anstränger sig för att få bra betyg och att de gör sitt bästa i dem. De flesta elever i årskurs 6 uppger för vart och ett av ämnena bild, musik och slöjd att de har nytta av det de lär sig i ämnet och majoriteten anser också att respektive ämne är viktigt. Svaren från eleverna i årskurs 9 ger dock en delvis annorlunda bild. Sammanfattningsvis uppfattar eleverna i årskurs 9 i lägre utsträckning än eleverna i årskurs 6 att de har nytta av det de lär sig i bild, musik och slöjd⁴⁷ eller att dessa ämnen är viktiga ämnen. Eleverna i årskurs 9⁴⁸ menar till exempel i låg utsträckning att de behöver kunskaper i de tre ämnena för att klara fortsatta studier eller att kunskaper i dem är bra för det som de tänker arbeta med i framtiden.

Elevernas förkunskaper och deras lärande utanför skolan

Vad eleverna i årskurs 6 respektive 9 har lärt sig i tidigare år i grundskolan och vad de lär sig på fritiden relaterat till ämnena bild, musik och slöjd kan tänkas ha betydelse för både deras intresse för ämnena respektive deras resultat i dem. En ganska stor andel av eleverna i både bild, musik och slöjd har till exempel lärare som anser att elevers bristande förkunskaper är ett hinder för att eleverna ska kunna nå goda resultat i ämnena.

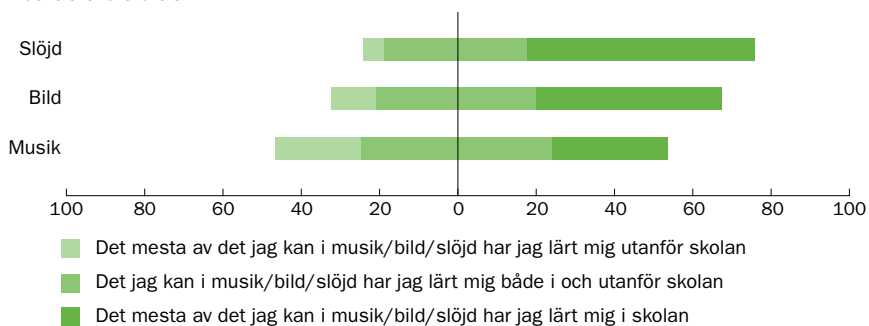
Eleverna upplever att skolundervisningen å ena sidan och lärandet utanför skolan å andra sidan har varierad betydelse för de kunskaper som de har i de tre ämnena. Figur 3.1 visar var eleverna (årskurs 9) framför allt uppfattar att de har lärt sig det som de kan i respektive ämne – i skolan eller på fritiden.

47. Eleverna ser dock förhållandevis mer positivt på slöjdämnet i detta avseende.

48. Elever i årskurs 6 svarade inte på frågor om ämnenas betydelse för deras framtida studier eller arbetsliv.

Figur 3.1 Var har du lärt dig det mesta av det du kan i musik/bild/slöjd?

Andel elever årskurs 9

Eleverna tycker att de lär sig det mesta om slöjd i skolan medan de i högre utsträckning får sina bild- och musikkunskaper även på fritiden. I musikämnet anser de flesta elever att de har lärt sig det de kan i musik både i och utanför skolan och en femtedel av eleverna menar att de lärt sig det mesta av det som de kan i musik utanför skolan. Endast var tjugonde elev anser dock att de lärt sig det mesta av det som de kan i slöjd någon annanstans än i skolan, vilket är en rejäl minskning jämfört med 2003 då var fjärde elev ansåg att de fått det mesta av sina slöjdkunskaper utanför skolan.

Elevernas kön och bakgrund spelar roll för intresse och fritidsaktivitet i ämnena

För bild- och musikämnet finns skillnader mellan flickor och pojkar både när det gäller deras intresse och grad av fritidsaktivitet i ämnena. Flickorna uttrycker generellt ett större intresse och engagemang för ämnena än pojkarna och de uppger också att de i högre utsträckning utövar bild- respektive musikrelaterade aktiviteter på fritiden. Flickorna uppger exempelvis i större utsträckning än pojkarna att de framställer bilder både för hand, med foto, film och dator på fritiden. Flickorna framställer också bilder som de lägger ut i sociala medier i högre utsträckning än pojkarna. Skillnaden mellan flickor och pojkar och deras bildaktiviteter gäller både i årskurs 6 och i årskurs 9. När det gäller musik är eleverna i båda årskurserna i hög grad aktiva på fritiden. En överväldigande majoritet av eleverna i årskurs 9 (nästan nio av tio) anger till exempel att de lyssnar på musik ofta och ungefär sex av tio elever säger sig spela eller sjunga ofta eller ibland på fritiden. Flickor lyssnar på musik, spelar och sjunger och besöker konserter eller andra musikevenemang på fritiden i högre utsträckning än pojkar enligt deras egna uppgifter. Ett tydligt mönster är också att det i högre grad är elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning än elever med föräldrar med lägre utbildning som håller på med bild och musik på fritiden.

Vilka kunskaper utvecklar undervisningen?

Majoriteten av eleverna i både bild, musik och slöjd har lärare som menar att de har gett eleverna förutsättningar att utveckla de flesta av de förmågor som anges i kursplanen för respektive ämne. Eleverna⁴⁹ har dock generellt sett en mindre positiv bild av i vilken utsträckning undervisningen har utvecklat olika förmågor hos dem. Generellt för de tre ämnena gäller att eleverna, enligt sina lärare, i hög utsträckning visar den kvalitet som krävs⁵⁰ för ett godkänt betyg i de delar av kunskapskraven som handlar om framställning (av bilder och slöjdprodukter) och om att musicera i musik. Däremot förefaller elevers kunskaper i de moment som innefattar reflektion, diskussion, analys och tolkning liksom förmåga att skapa (framför allt i musik) mindre utvecklade. Det finns också en överensstämmelse såtillvida att de delar av ämnenas innehåll som eleverna uppges behärska ganska väl också är de delar som både lärare och elever uppges att de arbetar allra mest med på lektionerna.

Tendensen att de kunskaper som utvecklas i bild, musik respektive i slöjd framför allt återfinns inom de områden som sedan länge dominerat i respektive ämne (praktisk framställning respektive musicerande) visar sig på olika sätt och i lite olika grad i de tre ämnena. I bildämnet har de flesta elever lärare som menar att de gett eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att skapa bilder med hantverksmässiga tekniker och verktyg och detsamma gäller även förmågan att kommunicera med bilder för att uttrycka budskap. Eleverna har dock i lägre utsträckning getts förutsättningar att utveckla sin förmåga att undersöka och presentera med bilder samt att analysera bilder, framför allt enligt lärare i årskurs 6. Endast en liten andel av eleverna har lärare som menar att de har gett eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att skapa bilder med digitala tekniker. Det finns en stor spridning i elevernas (årskurs 9) svar om i vilken utsträckning de anser att de har utvecklat de olika förmågorna och det är ingen förmåga som har utvecklats så mycket mer än någon annan med utgångspunkt i elevernas svar.

De flesta elever i båda årskurserna har bildlärare som anser att eleverna generellt sett visar de kvaliteter som krävs för betyget E i de delar av kunskapskravet som relaterar till bildframställning (av olika typer av berättande och informativa bilder) samt till hantering av olika redskap vid bildframställning. Däremot har eleverna, enligt lärarna, generellt sett svårare med de delar av kunskapskravet i bild som handlar om att reflektera över och analysera den

49. Endast elever i årskurs 9 tillfrågades om i vilken utsträckning undervisningen utvecklat olika förmågor hos dem.

50. Enkätfrågans formulering till lärarna när det gäller elevernas kunskaper var "Hur stor andel av dina elever (i den utvalda undervisningsgruppen) anser du klarar följande kunskapskrav för bild/musik/slöjdämnet?". Därefter följde kunskapskravet för respektive ämne uppdelat i mindre delar. Lärarna i vart och ett av de tre ämnena fick därmed skatta elevernas kunskaper i förhållande till de olika delarna av ämnets kunskapskrav.

egna arbetsprocessen utifrån olika perspektiv. De har också svårare för att presentera egna bilder, att bidra till idéutveckling genom att återanvända och bearbeta bilder samt för att analysera, tolka och resonera om bilder.

I musik har eleverna framför allt getts goda förutsättningar att utveckla sin förmåga att spela och sjunga. Långt ifrån alla elever har däremot getts lika goda förutsättningar att utveckla sin förmåga att skapa, gestalta, analysera, samtala och uttrycka egna tankar om musik enligt lärarna. Även i musik är det en stor spridning när det gäller elevernas svar om i vilken utsträckning de utvecklat olika förmågor. Elevernas musiklärare i båda årskurserna uppger vidare att de flesta elever klarar att visa tillräcklig kvalitet när det gäller den del av kunskapskravet för betyget E som rör sång och spel på elementär nivå. Det ser dock generellt sett sämre ut med kunskaperna när det gäller att kombinera musik med andra uttrycksformer och att bearbeta och tolka musik. Eleverna klarar också i lägre utsträckning att visa tillräcklig kvalitet för ett godkänt betyg när det gäller att urskilja musikaliska karaktärsdrag och skapa musik utifrån egna idéer (årskurs 9) och att föra resonemang kring musik och musicerande (årskurs 6).

Så gott som alla elever i både årskurs 6 och 9 har slöjdlärare som anser att de ger eleverna förutsättningar att utveckla förmågan att formge och framställa föremål i olika material med hjälp av lämpliga redskap, verktyg och hantverkstekniker. Nästan detsamma gäller för utvecklandet av förmågan att välja och motivera tillvägagångssätt i slöjdarbetet samt för förmågan att analysera och värdera arbetsprocesser med hjälp av slöjdspecifika begrepp. Förmågan att tolka slöjdföremåls estetiska och kulturella uttryck är däremot det mål i kursplanen som lägst andel elever getts förutsättningar att utveckla. Eleverna bekräftar lärarnas uppfattning om vilka förmågor som de framför allt kunnat utveckla men eleverna har en något mindre positiv bild än lärarna.

De allra flesta elever har slöjdlärare som anser att eleverna visar den kvalitet som krävs för betyget E för den del av kunskapskravet som handlar om att kunna formge och framställa slöjdföremål samt den del som handlar om att kunna använda handverktyg, redskap och maskiner. Eleverna visar även i stor utsträckning tillräcklig kvalitet för att få ett godkänt betyg när det gäller den del av kunskapskravet som relaterar till förmågan att utveckla idéer utifrån inspirationsmaterial. Lärarna uppger däremot i lägre utsträckning att eleverna visar tillräcklig kvalitet för betyget E när det gäller de delar av kunskapskravet som relaterar till förmågor som eleverna ska utveckla och träna i slöjdarbetets arbetsprocess. Detta trots att majoriteten av eleverna har lärare som anser sig ge eleverna bra förutsättningar att utveckla de processrelaterade förmågorna. Lärarna menar vidare att den del av kunskapskravet som eleverna har allra svårast med är den som beskriver kunskaper i att tolka slöjdföremåls uttryck och att utifrån detta föra resonemang om trender och traditioner i olika kulturer.

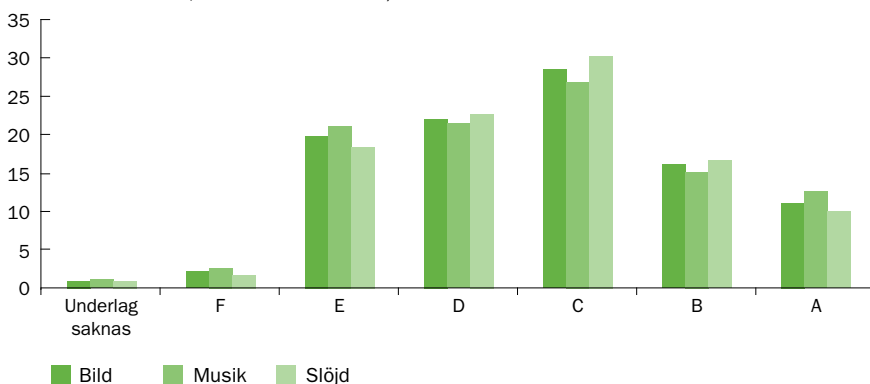
Eleverna bekräftar lärarnas bild av att de i jämförelsevis låg grad har utvecklat sin förmåga att tolka slöjdföremåls uttryck och att resonera om trender och traditioner.

Elever får höga betyg i bild, musik och slöjd

Den nationella betygsstatistiken från läsåret 2012/13 visar följande betygsfördelning i ämnena bild, musik och slöjd för elever i årskurs 6 respektive årskurs 9, (figur 3.2 och 3.3).

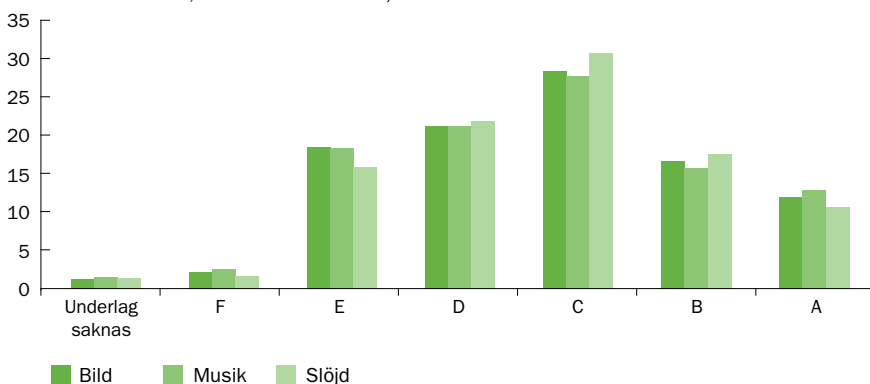
Figur 3.2 Slutbetyg i bild, musik och slöjd för elever i årskurs 6.

Andel elever årskurs 6, nationell statistik 2012/2013.

Figur 3.3 Slutbetyg i bild, musik och slöjd för elever i årskurs 9.

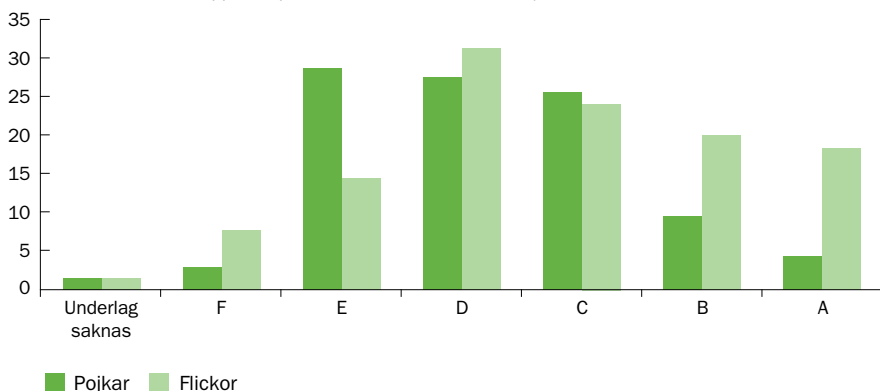
Andel elever årskurs 9, nationell statistik 2012/2013.

Figurerna visar att det är en låg andel elever som får slutbetyget F (det vill säga underkänt) i bild, musik eller i slöjd i någon av årskurserna. Andelen elever som får F är låg även i jämförelse med de flesta andra ämnen för läsåret 2012/2013.

Flickor har högre betyg än pojkar i både bild, musik och slöjd såsom i nästan alla grundskolans ämnen. Skillnaden mellan könen i ämnet bild är dock en av de allra största i grundskolan. Figur 3.4 visar skillnaden mellan flickor och pojkars slutbetyg i bild (årskurs 9) för läsåret 2012/2013.

Figur 3.4 Slutbetyg i bild för pojkar och flickor i årskurs 9. Andel elever årskurs 9, uppdelat på kön, nationell statistik 2012/2013.

Samband mellan elevers betyg och olika bakgrundsfaktorer

Det finns ett starkt samband mellan elevernas betygsresultat och deras kön (till flickornas fördel) även efter kontroll för andra bakgrundsfaktorer. Det gäller i alla tre ämnen och i båda årskurserna. I musik finns det också ett starkt samband mellan elevernas betyg i musik i årskurs 9 och föräldrarnas utbildningsnivå. Elever med minst en förälder med eftergymnasial utbildning får högre betyg i musik än elever med föräldrar med en lägre utbildning. Motsvarande samband – men svagare – finns även i bild och slöjd. Även med kontroll för bland annat föräldrarnas utbildningsnivå kvarstår ett samband mellan elevers betyg och elevens bakgrund (svensk eller utländsk)⁵¹ i slöjd samt i bild i årskurs 9. Elever med utländsk bakgrund får i allmänhet ett lägre betyg än elever med svensk bakgrund i dessa två ämnen.

Att hålla på med bild och musik på fritiden verkar dock inte självklart leda till högre betyg i dessa ämnen. Vi finner – efter att ha tagit hänsyn till de konstaterade effekterna av bland annat elevernas kön och föräldrarnas utbildningsbakgrund – inget samband mellan att ägna sig åt bild och musik på fritiden

51. Elever med minst en förälder född i Sverige definieras här som elever med svensk bakgrund. Elever med båda föräldrarna födda utomlands definieras som elever med utländsk bakgrund.

och ett högt avgångsbetyg i dessa ämnen för elever i årskurs 9. Elever i årskurs 6 som svarat att de ofta gör bilder för hand på fritiden, respektive elever som i högre utsträckning angett att de ofta lyssnar på musik har dock i regel fått ett högre betyg än andra elever i bild respektive i musik i årskurs 6.

Elever i årskurs 9 som går på fristående skolor får i genomsnitt högre betyg i ämnena bild och musik än elever på kommunala skolor.⁵² Bild, musik och slöjd är dock ämnen med jämförelsevis små skillnader i elevernas betyg mellan kommunala och fristående skolor. I årskurs 6 ser vi ingen betygsskillnad alls med avseende på skolans huvudman.

Lågpresterande elever får förhållandevis bättre betyg i de estetiska ämnena

Generellt tenderar elevers betyg (i åk 9) i olika ämnen att ha ett starkt inbördes samband, det vill säga nivån på elevens betyg i ett ämne förutsäger ganska väl nivån på elevens övriga betyg och på elevens genomsnittliga meritvärde. Detta gäller dock inte i lika hög utsträckning för ämnena idrott och hälsa, slöjd och musik. Elever som får låga betyg i så kallade teoretiska ämnen får därför inte nödvändigtvis låga betyg i dessa tre ämnen. I bildämnet finns ett något starkare samband mellan betyg och meritvärde än i slöjd och musik.⁵³

Den genomsnittliga betygspoängen i bild, musik och slöjd ökar över tid

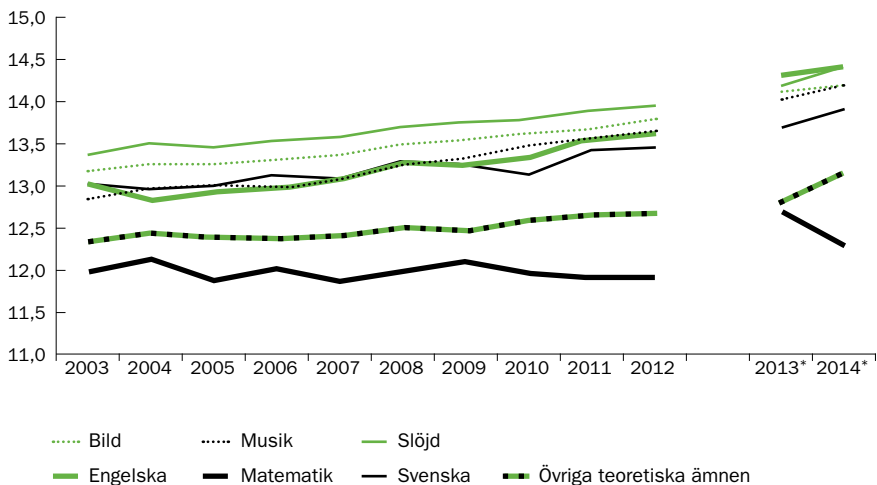
Skolverkets nationella betygsstatistik visar att elevers genomsnittliga slutbetyg i bild, musik och slöjd ligger på en hög nivå om man jämför med många andra ämnen i grundskolan. Detta gäller även för 2013 och 2014,⁵⁴ då betygssättningen började göras utifrån den nya betygsskalan (A–F). I figur 3.5 visas betygsutvecklingen i genomsnittlig betygspoäng över tid i bild, musik och slöjd i jämförelse med några andra ämnen och grupper av ämnen i grundskolan.

52. Även denna analys är gjord med kontroll för andra faktorer som t.ex. föräldrarnas utbildningsbakgrund.

53. Det starkaste sambandet mellan betyg och meritvärde finns för SO-ämnena och biologi.

54. Engelska har dock legat på ungefär samma nivå som bild, musik och slöjd 2013 och 2014, se figur 3.5.

Figur 3.5 Genomsnittlig betygspoäng i respektive ämne över tid.
Elever årskurs 9

Som figuren visar har eleverna mellan 2003 och 2012 fått högst betyg i slöjd följt av bild av de ämnen och ämnesgrupper som jämförts. Musikbetygen har legat ungefär på samma nivå som betygen i engelska och åtminstone inledningsvis även som betygen i svenska. Elevernas genomsnittliga betygspoäng i såväl bild, musik som i slöjd har stigit successivt sedan 2003. Skillnaden mellan det genomsnittliga betyget i dessa tre ämnen och de flesta så kallade teoretiska ämnen har dessutom ökat över tid. Det är mer vanskligt att jämföra genomsnittlig betygspoäng över tid efter införandet av den nya betygsskalan men som visas i figuren förhåller betygsnivåerna sig på ungefär samma sätt till varandra i de jämförda ämnena även 2013 och 2014.

Diskrepans mellan skattningar av elevers kunskaper och elevernas betyg

Som vi tidigare visat rapporterar lärarna i bild, musik och slöjd att långt ifrån alla elever i årskurs 9 visar tillräcklig kvalitet i alla delar av kunskapskravet för betyget E i respektive ämne. Trots detta fick i princip alla elever minst betyget E i de tre ämnena i slutet av terminen. Detta gällde nästan oavsett hur stor eller liten andel av eleverna i en undervisningsgrupp som av lärarna i utvärderingen uppskattats ha kunskaper motsvarande betyget E. Resultatet tyder på en viss diskrepans mellan lärarnas uppfattning om elevernas kunskaper och deras betygssättning.

KAPITEL 4. Undervisningen i bild, musik och slöjd

4. Undervisningen i bild, musik och slöjd

I detta kapitel redogör vi för hur undervisningen genomförs i bild, musik och slöjd i syfte att bättre förstå den beskrivning av elevernas resultat som gjordes i kapitel 3. Vi beskriver hur undervisningen i de tre ämnena fungerar och belyser några aspekter när det gäller bedömning och betygssättning i bild, musik och slöjd. Detta motiveras bland annat av att området bedömning och betygssättning pekades ut som problematiskt i de estetiska ämnena i den förra utvärderingen 2003. Avslutningsvis ger vi en bild av hur lärarna i bild, musik och slöjd uppfattar ämnenas nya kursplaner och sitt arbete i förhållande till dem.

Undervisningens innehåll och genomförande

Innehållet i undervisningen i bild, musik och slöjd präglas i stor utsträckning av manuell framställning av bilder och slöjdföremål liksom av sång och spel i musik. Det betyder att undervisningen i hög grad har samma innehåll som vid utvärderingen 2003 (NU-03). Lärarna och eleverna uppfattar undervisningens innehåll på i stort sett samma vis. Mönstret är detsamma i både årskurs 6 och 9. De nya kursplanernas ökade betoningar på reflektion, diskussion, analys, tolkning, skapande, kommunikation och digital framställning verkar än så länge ha gjort ett begränsat avtryck i undervisningen.

Att undervisningens innehåll kretsar kring framställning innebär för bildämnet del att ungefär hälften av tiden ägnas åt manuell bildframställning, enligt uppgift från lärarna. Enligt eleverna är det ännu mer. I utvärderingen av bildämnet finns dock exempel på undervisning där bildframställning och bildanalys integreras och bildframställning kan kombineras med kommunikativa inslag. Utöver att undervisningen fokuserar på manuell framställning präglas bildundervisningen, liksom musikundervisningen, av att det digitala inte slagit igenom. Den nationella utvärderingen 2003 visade att utrymmet för att arbeta med digitala medier i skolan på den tiden var begränsat. Digital framställning verkar fortfarande vara sparsamt förekommande i undervisningen. Eleverna rapporterar exempelvis att innehållet i bildämnet har ett större fokus på äldre och modernistisk konst snarare än på mediebilder och digital bild. I utvärderingens fördjupningsstudie i bild finns dock exempel på skolor som arbetar med digital bild. Det digitala var då för det mesta inte en del av det vardagliga bildarbetet utan förekom som enstaka inslag i undervisningen.

Tyngdpunkten på musicerande i musikundervisningen innebär framför allt att elever spelar tillsammans i ensembler samt att de får lära sig sådant de

behöver för att kunna musicera tillsammans. Eleverna får till exempel lära sig spela olika instrument och lära sig om musikens ”byggstenar” (till exempel rytm, klang och dynamik, tempo och ackord). Musicerandet sker i hög grad inom pop- och rockgenren, framför allt i årskurs 9. Lärarna i både årskurs 6 och 9 uppskattar att de sysslar med musicerande cirka hälften av lektionstiden medan andra aktiviteter tillsammans utgör den andra hälften. Musikskapande förekommer därmed inte i samma utsträckning som musicerande, ett förhållande som även gällde 2003. Skapande med digitala verktyg förekommer dessutom väldigt sparsamt trots att digitalt musikskapande är en viktig del av musikskapandet i samhället i övrigt. De moment som syftar till faktaorienterat lärande om musik, men också till reflektion och diskussion om musik, tar betydligt mindre plats än musicerandet enligt lärarna. Eleverna uppfattar dock att denna typ av innehåll upptar förhållandevis mer av tiden.

På samma sätt som 2003 utgör arbetet med olika hantverkstekniker och egen formgivning fortfarande kärnan i undervisningen i slöjd. Andra delar i det centrala innehållet såsom dokumentation, reflektion och värdering av arbetsprocessen i slöjd uppges inte förekomma i samma utsträckning i undervisningen enligt varken elever eller lärare. Detsamma gäller för det nya innehållet i slöjdamnet, till exempel slöjdföremåls uttrycksformer samt slöjdens koppling till samhället. Det är inga större skillnader mellan årskurserna i detta avseende. Både lärare och elever anger att framställning av slöjdföremål upptar mest tid i undervisningen. I viss mån kan dokumentation, reflektion och värdering vara integrerade delar i arbetet med framställning. I slöjd verkar digitaliseringen fått ett visst genomslag trots att arbete med digitala hjälpmedel inte nämns i kursplanen för ämnet.

Arbetssätt i undervisningen

I bild och slöjd är arbetssätten på lektionerna tämligen likartade, medan musik skiljer ut sig. I de första två ämnena karaktäriseras undervisningen i stor utsträckning av att eleverna arbetar var för sig med olika uppgifter. I musikundervisningen är det generellt sett vanligare att eleverna arbetar i par eller i mindre grupper. I musik är det också betydligt vanligare än i bild och slöjd att hela klassen arbetar tillsammans. Sättet att arbeta på förefaller inte skilja sig åt särskilt mycket beroende på årskurs. I årskurs 6 uppges det dock vara vanligare att läraren pratar medan eleverna lyssnar på lektionerna. Detta skulle kunna tyda på att läraren till exempel har lite fler gemensamma genomgångar i denna årskurs. En förändring i undervisningen sedan 2003 är att eleverna nu i betydligt högre grad upplever att lektionerna i bild, musik och slöjd innefattar moment där läraren pratar och eleverna lyssnar, svarar på frågor eller diskuterar tillsammans med läraren. Detta är undervisningssätt som tidigare uppgetts

vara mindre vanliga i dessa ämnen.⁵⁵ En majoritet av eleverna anser även att elever hjälper varandra i bild, musik och slöjd, dock i något lägre utsträckning i bild.

Elevers enskilda arbete fångades i fördjupningsstudien i slöjd. Elevernas arbetsuppgifter i slöjd introducerades ofta gemensamt på de besökta skolorna och sedan fick eleverna komma med egna idéer om vad de skulle framställa utifrån den av läraren givna uppgiften. Efterföljande slöjdlektioner präglades sedan ofta av elevernas eget arbete med ett slöjdföremål och lektionerna hade inte alltid en gemensam start eller ett gemensamt slut. Läraren gick för det mesta runt och handledde eleverna i deras enskilda arbete. Fördjupningsstudien i musik visade att musicerandet ute på skolorna ibland genomfördes i mindre grupper som var placerade i olika rum. Läraren gick runt mellan grupperna och lyssnade och handledde dem. I en del grupper tog någon av eleverna på sig rollen som ledare för arbetet med att till exempel spela ett musikstycke gemensamt. På en del skolor genomfördes musicerandet tillsammans i helklass. Om det då inte fanns teknisk utrustning som hanterade de höga ljudvolymerna som uppstår när många elever övar på olika instrument i samma klassrum, blev ljudnivåerna svårhanterliga.

Läraryrollen och relationen mellan lärare och elev

Det tycks finnas flera positiva aspekter av lärarnas arbete med eleverna i bild, musik och slöjd. En majoritet av eleverna anser att de får ett starkt självförtroende av att lyckas i bild, musik och slöjd. Eleverna i alla de tre ämnena ger ett mycket positivt omdöme om sina lärare när det gäller det stöd och den tid som de får av dem i undervisningen. Exempelvis anser en majoritet av eleverna i årskurs 9 i alla tre ämnen att de får den hjälp de behöver av sina lärare.⁵⁶ I slöjd anser eleverna i lite högre utsträckning än i bild och musik att de behöver mycket stöd av lärarna. En hög andel av eleverna i alla tre ämnen anser också att deras lärare har tid över för dem när de undrar över något och att deras lärare uppmuntrar dem i undervisningen.

Lärares roll i bild och i slöjd, handlar till följd av arbetssättets inriktning på individuell framställning, i stor utsträckning om att handleda eleverna enskilt under lektionerna. I slöjd har nästan samtliga elever en lärare som anger att de handleder eleverna enskilt varje eller nästan varje lektion medan detsamma gäller för ungefär sex av tio elever i bild. I musik är det tvärtom endast cirka en tredjedel av eleverna som har en lärare som menar att de handleder elever

55. Skolverket, (2004a) *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Sammanfattande huvudrapport.*

56. Enkätfrågan ställdes inte till elever i årskurs 6.

enskilt i motsvarande utsträckning. Det kan troligtvis förklaras av att eleverna sällan arbetar enskilt i musik.

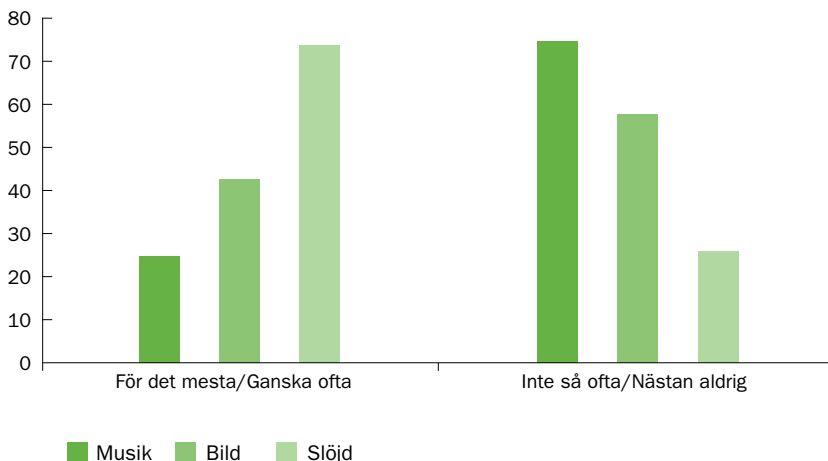
Eleverna uppfattar dock inte att de blir instruerade enskilt i samma utsträckning som lärarna menar, särskilt inte i bild och musik. Även om lärarna menar att de handleder elever varje lektion är det inte säkert att varje enskild elev får handledning lika frekvent. Att eleverna förefaller få mest enskild lärartid i slöjd kan förmodligen förklaras av att det vanligtvis är mindre gruppstorlekar i slöjdundervisningen, något som vi återkommer till i ett senare kapitel.

Stort ansvarstagande och inflytande för elever i slöjd

Elevernas möjligheter till ansvarstagande och egna initiativ tycks vara stort. I både bild, musik och slöjd anser en majoritet av eleverna i båda årskurserna att de får komma med egna idéer och likaså anser de allra flesta elever att de får ta eget ansvar i dessa tre ämnen. Det finns dock skillnader mellan ämnena och slöjdämnet framstår som det ämne där eleverna upplever att de har mest ansvar och inflytande. Musik är det ämne där eleverna upplever minst av detta.

Ett liknande mönster framkommer när eleverna (i årskurs 9) får ta ställning till ett antal påståenden om i vilken utsträckning det är läraren respektive eleverna som kommer med idén, eller ger uppgiften, och bestämmer vad eleverna ska göra på lektionerna. Det är en betydligt högre andel av eleverna i musik än i framför allt slöjd som menar att det för det mesta eller ganska ofta är läraren som står för idén eller ger uppgiften och bestämmer vad eleverna ska göra. Tvärtom anser eleverna i slöjd i betydligt större utsträckning att det för det mesta eller ganska ofta är eleverna själva som står för idén och själva bestämmer vad de ska göra i slöjdarbetet, se figur 4.1.

Figur 4.1 Ta ställning till följande påstående om musiklektionerna/bildarbetet/slöjdarbetet. Vi elever står för idén och bestämmer själva vad vi elever ska göra.
Andel elever årskurs 9

Eleverna i bild har för det mesta angett ett tredje svarsalternativ vilket innebär att läraren står för idén och ger uppgiften men att eleverna själva bestämmer vad inom området som de ska göra.

I årskurs 6 är elevernas inflytande mindre även i bild och slöjd. I bild tyder elevernas svar på att det i denna årskurs i högre grad än i årskurs 9 är läraren som bestämmer vad eleverna ska göra i bildarbetet. I slöjd varierar det mer i denna årskurs när det gäller vem (läraren, eleverna eller de tillsammans) som bestämmer vad eleverna ska göra i slöjdarbetet.

Redovisningssätt i bild, musik och slöjd

I både bild, musik och slöjd är det enligt lärarna relativt vanligt att elever redovisar sina arbeten enskilt för lärarna. I övrigt varierar redovisningssätten beroende på ämne. Eleverna uppfattar dock generellt att de olika redovisningssätten förekommer i lägre utsträckning än vad som framgår av lärarnas svar. Att elever redovisar arbeten muntligt inför klassen sker i varierad utsträckning i musik och bild. Omkring sex elever av tio i årskurs 6 har bild- och musiklärare som låter eleverna redovisa muntligt, något som är mindre vanligt i årskurs 9. I slöjd är muntlig redovisning inför klassen ovanligt.

Enligt bildlärarna är ett vanligt sätt för eleverna att redovisa sina bildarbeten på att dessa visas på någon typ av utställning. Detta förekommer också i slöjd i viss utsträckning. Eleverna i bild och slöjd uppfattar dock inte att detta sätt att redovisa på är så vanligt. I musik är sång och spel inför klassen den vanligaste formen för elever att redovisa sina arbeten på enligt lärarna, men detta är inte

alls så vanligt enligt eleverna. Möjligen uppfattar därmed inte eleverna uppdelningssituationer som redovisningar utan uppfattar dem som sång och spel i allmänhet.⁵⁷ Observationerna av musikundervisningen ger också exempel på situationer där läraren går runt och lyssnar och observerar eleverna när de övar på olika instrument. I ett exempel gör läraren detta i bedömnings syfte medan eleverna inte är medvetna om att de redovisar för läraren i denna situation.

I musik är skriftliga prov förhållandevis vanligt förekommande framför allt i årskurs 9. Ungefär sex av tio elever i årskurs 9 och en något lägre andel i årskurs 6 har lärare som låter eleverna redovisa arbeten genom skriftliga prov. Detta är däremot mycket ovanligt i bild och slöjd. Ungefär hälften av eleverna i årskurs 9 i musik får också möjlighet att redovisa genom att spela in sitt musikkärl med hjälp av inspelningsutrustning. I slöjd är det vanligare än i bild och musik att redovisningar sker skriftligt men då inte i form av ett prov. Observationer av slöjdundervisningen visar att eleverna i en del undervisningsgrupper dokumenterar processen i sitt pågående slöjdarbete i skriftlig form. Enligt eleverna är det inte heller ovanligt att arbeten i bild, musik och slöjd inte redovisas alls. Mellan tre och fem elever av tio i båda årskurserna och i alla tre ämnen anser att det händer ibland eller ofta att de inte redovisar sina arbeten alls. Lärarna i respektive ämne uppger däremot i betydligt lägre utsträckning att redovisningar uteblir.

Eleverna visar vad de kan i sitt arbete på lektionerna

Majoriteten av eleverna i årskurs 9 anser att de får ”visa vad de kan” i bild, musik och slöjd,⁵⁸ detta trots att de inte är helt samstämmiga med lärarna om hur olika arbeten brukar redovisas. En stor andel av eleverna i årskurs 6 har dessutom svarat ”vet inte” på nästan alla frågor om hur läraren tar reda på vad de kan i de tre ämnena. I båda årskurserna uppfattar eleverna att lärarna i hög utsträckning tar reda på vad eleverna kan genom ”att se vad de gör”. Vår tolkning är att eleverna då syftar på lärarnas observation av dem i deras arbete på lektionerna. I fördjupningsstudien i musik uppger till exempel lärarna att bedömningen av elevernas kunskaper pågår varje lektion, ”hela tiden”. Eleverna menar att lärarna i högre utsträckning tar reda på vad eleverna kan genom ”att se vad de gör” än genom till exempel elevernas redovisningar av sina arbeten eller i enskilda samtal/lärares samtal⁵⁹ med eleverna. Att elever får visa vad de kan genom samtal i klassen är inte så vanligt i något av ämnena. I musik

57. Se även Skolverket (2015b) *Musik i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*.

58. Frågan om ifall eleverna upplever att de får ”visa vad de kan” ställdes inte till eleverna i årskurs 6.

59. Här formulerades enkätfrågan om samtal på olika sätt till eleverna olika i årskurs 9 (enskilda samtal) respektive årskurs 6 (lärarens samtal).

uppger eleverna i högre utsträckning än i bild och slöjd att prov och grupparbeten är tillfällen då eleverna får visa vad de kan för lärarna.

Hur eleverna uppfattar lärarens sätt att ta reda på vad eleverna kan skulle kunna bero på vilken kommunikation som sker mellan lärare och elev i klassrummet. Observationerna av slöjdundervisningen ger exempel på olika varianter av samtal mellan lärare och elever som förekommer i denna undervisning. Det finns situationer där läraren lotsar eleven genom olika typer av anvisningar eller hjälper eleven att skaffa fram material och verktyg för att komma vidare i sin framställningsprocess. Det finns också situationer där läraren har en dialog med eleven för att ge denne förutsättningar att komma vidare i arbetet utifrån egna val och beslut.⁶⁰ Vår tolkning är att den sista situationen i högre grad än de tidigare är ett exempel på ett samtal där eleven får visa vad den kan i slöjd medan de två första situationerna bättre illustrerar lärarens observation av elevens arbete och hans eller hennes agerande utifrån detta.

Eleverna uppger att samtal om deras kunskapsutveckling är sällsynta

Lärarna uppger att de framför allt ger eleverna information om deras kunskapsutveckling genom individuella samtal med dem under lektionerna. Detta gäller för majoriteten av eleverna i båda årskurserna. I något lägre utsträckning, men ändå för cirka sex av tio elever i årskurs 9, anger lärarna att de samtalar enskilt vid särskilda tillfällen med eleverna om hur det går för dem. Enskilda samtal är dock lite ovanligare i årskurs 6. En majoritet av eleverna (cirka sex av tio) i årskurs 9 menar i likhet med lärarna att de får reda på hur det går för dem i samtal med läraren.⁶¹

Frekvensen på samtalen är dock enligt eleverna inte så hög. Ungefär tre av tio elever i årskurs 9 i alla de tre ämnena anger att de samtalar⁶² med läraren en gång per termin om hur det går för dem medan cirka en femtedel uppger att samtal förekommer oftare än så. Ungefär fyra av tio elever anger dessutom att de aldrig har samtal med läraren om hur det går för dem eller att de inte vet om de har sådana samtal eller inte. Elever i årskurs 6 uppger att de pratar⁶³ med sin lärare om hur det går för dem med en liknande frekvens som för elever i årskurs 9. Bilden av hur ofta samtal förekommer i dessa ämnen enligt

60. Skolverket (2015c) *Slöjd i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*.

61. Eleverna i årskurs 6 fick inte besvara frågan om hur de får reda på hur det går för dem.

62. Enkätfrågans formulering till elever i årskurs 9 var: "Hur ofta samtalar du med din lärare om hur det går för dig i bild/musik/slöjd"? Svartalternativen var "varje vecka", "varje månad", "varannan månad", "en gång per termin", "en gång per läsår", "har inte talat om det alls" respektive "vet inte". I enkätfrågan till eleverna har inte typ av samtal specificerats närmare. Möjligen ger ordet "samtal" associationer till ett formaliserat möte mellan lärare och elev.

63. Enkätfrågans formulering till elever i årskurs 6 var: "Hur ofta pratar du och din lärare om hur det går för dig i bild/musik/slöjd?" och svartalternativen var desamma som till elever i årskurs 9.

eleverna stämmer ganska väl med mönstren i 2003 års utvärdering av bild, musik och slöjd.

Utvecklingssamtalet är den mest formaliserade typen av samtal i vilket eleverna får återkoppling på sin kunskapsutveckling, ofta tillsammans med en vårdnadshavare. Det är dock endast ungefär hälften av eleverna som anger att de får information om hur det går för dem i bild, musik eller i slöjd i samband med utvecklingssamtalen. Lärarnas svar visar också att det varierar mycket om de talar om för eleverna hur det går för dem i ett utvecklingssamtal eller inte. De flesta elever har lärare i bild, musik och slöjd som menar att de ber en klassansvarig eller en mentor till eleverna att i utvecklingssamtalet informera om hur det går för eleven i deras ämnen. Eleverna kan därmed potentiellt få återkoppling på hur det går för dem genom en annan lärare men många elever uppger alltså att de inte får denna information.

De flesta elever har lärare som säger sig meddela eleverna skriftligt om var de befinner sig i ämnet men i vilken form detta sker framgår inte av utvärderingen. Det skulle kunna handla om att läraren dokumenterar elevernas kunskapsutveckling med hjälp av till exempel ett webbaserat verktyg eller att läraren med hjälp av en bedömningsmatris redogör för sin syn på elevernas kunskaper (se nedan).

Bedömning och betygssättning i bild, musik och slöjd

Lärarna i bild, musik och slöjd anser generellt att de ger eleverna god information om innehållet i ämnens kursplaner och vilka kvaliteter eleverna ska visa för att få olika betyg.⁶⁴ De flesta elever har också lärare som menar att deras elever blir insatta i grunderna för bedömning och betygssättning. Detta gäller både i årskurs 6 och i årskurs 9. Samtidigt finns det även lärare som uppger att det stämmer ganska eller mycket dåligt att eleverna får information om kursplanernas innehåll och vad som krävs av dem för att få olika betyg. Elevernas svar (i årskurs 9) ger också en något mindre positiv bild än lärarnas när det gäller i vilken utsträckning de får denna information. Trots det uppger eleverna i årskurs 9 år 2013 i högre grad än vad eleverna gjorde 2003 att de får reda på vad de ska lära sig enligt ämnens kursplaner. Eleverna anser också i högre utsträckning 2013 än 2003 att lärarna i de tre ämnena är tydliga med vad de förväntar sig av eleverna.⁶⁵ Detta skulle kunna tyda på att lärarna i bild, musik och slöjd efter införandet av Lgr 11 i högre utsträckning än för tio år sedan talar med eleverna om vilket lärande deras undervisning syftar till.

64. Enkätfrågans formulering var: "Ta ställning till följande påståenden om hur du arbetar med eleverna (i den utvalda undervisningsgruppen) i bild/musik/slöjd. Jag talar om för eleverna vad de ska klara för att få olika betyg i bild/musik/slöjd".

65. Enkätfrågan till eleverna 2013 om i vilken utsträckning de får reda på vad de ska klara för att få olika betyg bedöms inte vara jämförbar med motsvarande fråga från 2003 på grund av att frågeformuleringen ändrats.

I årskurs 6 anser de flesta elever att de är väl informerade om kursplanens innehåll, vilka kunskaper de ska visa för att få olika betyg⁶⁶ liksom lärarens förväntningar på dem. En del elever i årskurs 6 uppger däremot att de inte vet om läraren informerat dem om dessa saker. I observationerna av slöjdundervisningen varierade det mellan olika lärare och undervisningsgrupper när det gällde både om och på vilket sätt bedömningsgrunderna delgavs eleverna vid introduktionen av arbetsuppgifter i slöjd. I några av grupperna kommenterades bedömningsgrunder inte alls. I vissa fall fick eleverna information muntligt och i andra genom dokument som delades ut eller tillhandahölls elektroniskt. Dokumenten inkluderade ibland specifika bedömningsgrunder för det aktuella arbetsområdet men ibland bedömningsgrunder för hela terminen eller läsåret.

Bedömningsmatriser används i stor utsträckning i bild, musik och slöjd

De flesta lärare i både bild, musik och slöjd använder bedömningsmatriser för att dokumentera elevernas kunskapsutveckling. Detta gäller både i årskurs 6 och 9. Det finns både bedömningsstöd/matriser som tagits fram av Skolverket och matriser som utformats lokalt eller av olika företag. I fördjupningsstudien i musikämnet exemplifieras hur en bedömningsmatris används. En musiklärare berättar att eleverna i början av terminen har fått fylla i, i matrisen var de tror att de ligger i relation till kunskapskraven. Eleverna fyller också i vilket betyg de strävar efter. De får även försöka identifiera sina styrkor och svagheter i relation till ämnets innehåll och kunskapskraven för olika betyg. Läraren använder sedan matrisen under hela terminen, dels för att ha kontroll över varje enskild elevs kunskaper, dels för att skapa ett tillförlitligt underlag inför utvecklingssamtalet med föräldrar.

Lärare och elever är inte helt överens om betygen

Lärarna i båda årskurserna anser i stor utsträckning att de och eleverna är överens om vilket betyg eleverna ska få och majoriteten av eleverna i årskurs 9 anser också att deras lärare ger rättvisa betyg. Endast en mindre andel av eleverna håller inte med om detta. Samtidigt visar utvärderingen att en stor andel av eleverna i årskurs 9 i alla tre ämnen ansåg att de förtjänade ett annat betyg (oftast högre) än det som de sedan fick i slutet av terminen. Det senare resultatet ger snarare en bild av att eleverna inte är så överens med lärarna när det gäller betygen.

66. Enkätfrågans formulering var: ”Ta ställning till följande påståenden om undervisningen i bild/musik/slöjd. Vi får reda på vad vi ska klara för att få olika betyg i bild/musik/slöjd”.

Lärarnas uppfattning om de nya kursplanerna

År 2011 infördes nya kursplaner i grundskolan.⁶⁷ Lärarna i både bild, musik och slöjd verkar på det hela taget vara positivt inställda till de nya kursplanerna. En stor andel av eleverna i de tre ämnena har lärare som anser att kursplanernas syfte och långsiktiga mål, och i ännu högre grad det centrala innehållet och kunskapskraven, har mycket eller ganska stor betydelse för undervisningen. Lärarna i bild, musik och slöjd upplever att kursplanerna har blivit tydligare och att de kan använda dem som planeringsinstrument. De upplever också att det centrala innehållet är lagom omfattande och att kunskapskraven är tydligare än tidigare. Det finns dock många elever vars lärare inte tycker att kursplanernas krav på eleverna är rimliga.⁶⁸ Knappt fyra av tio elever i årskurs 9 har lärare i bild och slöjd och hela sex av tio har lärare i musik som inte håller med om att kraven är rimliga. Svartsfördelningen för lärarna i årskurs 6 är likartad och visar även den att lärare har varierande uppfattningar när det gäller kursplanernas krav på eleverna.

Lärarna har förändrat sitt sätt att bedöma och betygssätta

Enligt lärarna själva är deras förändringar av undervisningen efter Lgr 11 generellt sett större när det gäller deras arbete med bedömning och betygssättning än när det gäller innehållet eller metoderna i undervisningen. Det finns dock även en relativt hög andel elever vars lärare inte anser att de i någon större omfattning ändrat sin bedömning och betygssättning sedan 2011. Detta gäller för lärare till omkring en tredjedel av eleverna i landet, lite varierande beroende på ämne och årskurs. Det finns också en variation mellan lärare när det gäller vilket stöd de upplever att de får i kursplanen och i stöd- och kommentarmaterial när det gäller bedömning och betygssättning. Lärarna i årskurs 6 är till exempel mindre nöjda med det stöd som de har tillgång till än lärare i årskurs 9 vilket skulle kunna förklaras av att många av lärarna i årskurs 6 var ovana vid betygssättning när utvärderingen genomfördes.

Genom fördjupningsstudierna i bild och musik får vi beskrivningar av hur lärare menar att de förändrat sitt tillvägagångssätt vid bedömning och betygs-

67. Hössterminen 2011 började en ny läroplan för grundskolan, Lgr 11, med nya kursplaner och kunskapskrav att gälla. Kursplanernas centrala innehåll anger tydligt vad som ska behandlas i undervisningen samt i vilka årskurser eller stadier (årskurs 1–3, 4–6 respektive 7–9) som delar av innehållet ska behandlas. Kursplanerna innehåller också preciserade kunskapskrav för olika årskurser (i slutet av årskurs 3, 6 och 9).

68. Lärarna fick ta ställning till följande fråga i enkäterna ”Hur väl stämmer följande påståenden om den nya kursplanen i bild/musik/slöjd enligt din uppfattning? Kraven på eleverna är rimliga”. Enkätfrågan har kunnat tolkas på olika sätt av lärarna när det gäller innebörden av ordet krav. Det framgår inte heller av lärarnas svar på frågan om de som angett att kraven inte är rimliga anser att kraven är *för höga* eller *för låga*. Vår tolkning, bl.a. med anledning av lärarnas svar på andra enkätfrågor är dock att det är mest troligt att lärarna uppfattar kraven som *för höga*.

sättning av eleverna utifrån de nya kursplanerna och kunskapskraven. Det finns exempel på bildlärare som uppger sig ha modifierat sin bedömning och betygssättning utifrån de nya kunskapskraven samtidigt som en del lärare uppger att de gör helhetsbedömningar med ”inledande grova bedömningar av elevens nivå”. En del lärare lyfter även att de upplever svårigheter när det gäller att ta hänsyn till alla delar av kunskapskraven vid betygssättning. Särskilt gäller det elever som uppvisar djupa kunskaper inom vissa områden men är svagare i andra och som därmed enligt lärarna missgynnas av betygssystemet.

En annan aspekt som lyfts i fördjupningsstudierna är att ett för stort fokus på att elever ska nå alla de separata delarna av kunskapskraven ger en instrumentell bedömning. Denna uppges innebära att olika delar i kunskapskraven i ämnena ”checkas av” men att helhetsintrycket när det gäller elevernas kunskaper missas av läraren. I detta sammanhang nämns även användandet av bedömningsmatriser som bidragande till detta. Fördjupningsstudierna ger exempel från bildundervisningen som visar att ett ökat fokus på bedömning till följd av reformen även fått effekter på planeringen och genomförandet av undervisningen. Ett mindre lyckat exempel är en lärare som i en och samma uppgift försöker få in underlag för att bedöma elever mot hela kunskapskravet i bild. Detta gjorde uppgiften svåröverskådlig för eleverna och därmed blev även resultatet av uppgiften sämre. Samtidigt ges också exempel på när Lgr 11 upplevs ha lett till mer kommunikation i undervisningen i bild till följd av fler avstämningar som bland annat innefattar kamratresponser och redovisningar.

Innehållet och metoderna har förändrats mindre

Även om lärarna uppger att de olika delarna av kursplanerna har stor betydelse för undervisningen har de, enligt dem själva, inte förändrat innehållet eller metoderna i undervisningen i så stor utsträckning sedan införandet av Lgr 11. Endast mellan tre och fyra elever av tio i de tre ämnena och i båda årskurserna har lärare som menar att de förändrat undervisningen i ganska eller mycket stor utsträckning när det gäller innehållet respektive metoderna. Denna uppfattning från lärarnas sida överensstämmer med tidigare resultat som visar att vissa delar av det centrala innehållet fortfarande behandlas sparsamt av lärarna. En del lärare har eventuellt inte behövt förändra sitt innehåll i så stor utsträckning om de även tidigare har arbetat med sådant innehåll som nu betonas ytterligare i kursplanerna. En majoritet av eleverna i de tre ämnena undervisas annars av lärare som anser att kursplanerna tillsammans med befintligt stöd- och kommentarmaterial ger ett gott stöd och en god vägledning när det gäller innehållet i ämnena.

KAPITEL 5. Förutsättningar för undervisningen

5. Förutsättningar för undervisningen

I detta kapitel beskriver och diskuterar vi olika förutsättningar och förhållanden som vi förmodar har betydelse för hur undervisningen i bild, musik och slöjd genomförs och i slutändan för vilka kunskaper och resultat som den utvecklar hos eleverna. I utvärderingen har förutsättningar med betydelse enligt tidigare utvärderingar och forskning i ämnena undersökts. Inledningsvis redogör vi för vad som karakteriserar lärarna i bild, musik och slöjd och deras undervisningssituation.

Lärarna i bild, musik och slöjd

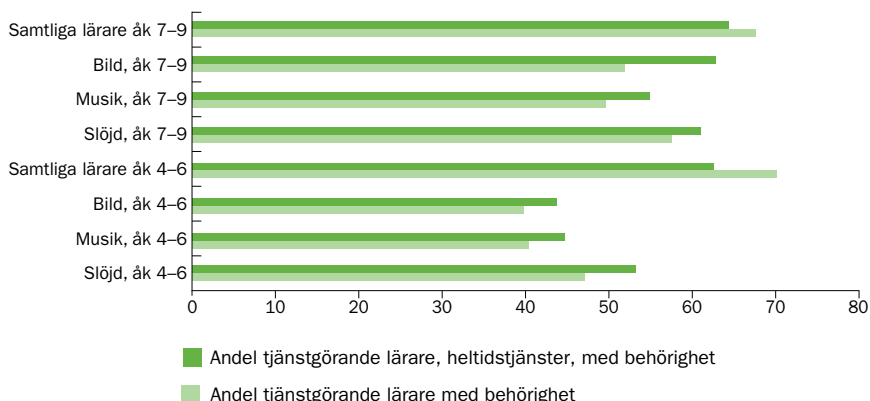
Det finns positiva aspekter att ta vara på när det gäller situationen för lärare i bild, musik och slöjd. De allra flesta elever har till exempel lärare som tycker att det är roligt att undervisa i sitt ämne. Det gäller både för årskurs 6 och 9. Samtidigt har de flesta elever lärare som uppfattar sitt arbete som krävande och att de har en hög arbetsbelastning. Lärarnas uppfattning om den egna arbetsituationen känns igen även från den förra utvärderingen av de tre ämnena 2003. Elevernas intresse och positiva inställning till ämnena är troligtvis något som i hög utsträckning bidrar till lärarnas överlag positiva upplevelse av att undervisa i bild, musik och slöjd.

Lärarbehörigheten varierar mellan skolor och regioner

Skolverkets statistik från läsåret 2014/2015 visar att andelen behöriga⁶⁹ lärare i bild, musik och slöjd är något lägre än genomsnittet för samtliga lärare i årskurs 7–9, se figur 5.1.

69. Här avses lärare med lärarlegitimation samt behörighet för skolformen, nivån och ämnet.

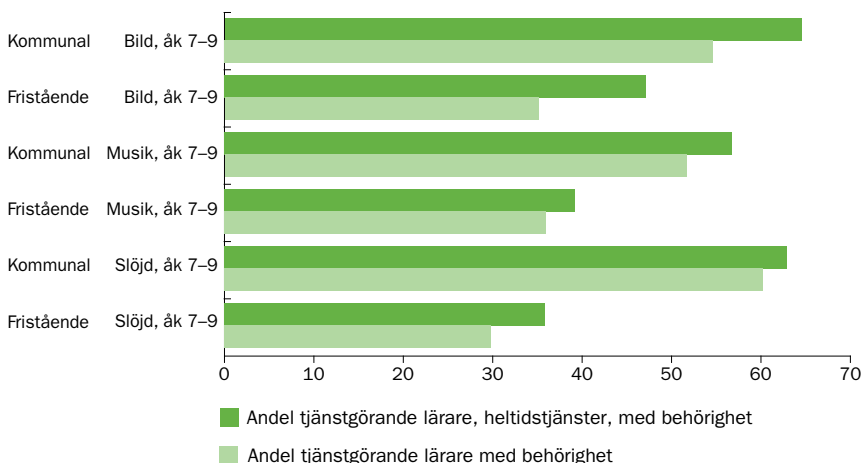
Figur 5.1 Andel tjänstgörande lärare, heltidstjänster, med behörighet respektive andel tjänstgörande lärare med behörighet per undervisningsämne. Bild, musik och slöjd årskurs 4–6 och 7–9 läsåret 2014/15.

Figur 5.1 visar också att andelen behöriga lärare i årskurs 4–6 i de tre ämnena är ännu lägre i förhållande till samtliga lärare. Det innebär att endast ungefär hälften av de tjänstgörande lärare som undervisar i årskurs 7–9 i bild och musik och en något högre andel i slöjd är behöriga lärare. Mellan fyra och fem av tio tjänstgörande lärare som undervisar i årskurs 4–6 i de tre ämnena är behöriga lärare. Det ser generellt sett något bättre ut om man ser till lärare med heltidstjänster. Sammanfattningsvis har dock Sverige ett stort behov av utbildade lärare i bild, musik och slöjd.

Det är stora skillnader när det gäller lärarnas behörighetsgrad beroende på skolans huvudman i både bild, musik och slöjd, se figur 5.2.

Figur 5.2 Andel tjänstgörande lärare, heltidstjänster, med behörighet respektive andel tjänstgörande lärare med behörighet per undervisningsämne. Bild, musik och slöjd årskurs 7–9 uppdelat på huvudman läsåret 2014/15.

Som figur 5.2 visar har kommunala skolor en betydligt högre andel lärare med behörighet än fristående skolor i dessa ämnen i årskurs 7–9 och skillnaden är ännu större i årskurs 4–6.⁷⁰ Skolverket har även tidigare rapporterat att skillnaden när det gäller lärarnas behörighetsgrad mellan skolor med kommunal respektive fristående huvudman är som störst i de så kallade praktisk-estetiska ämnena. Av utvärderingens ämnen är skillnaden störst i slöjd följt av bild och musik. De tidigare statistikuppgifterna från Skolverket visar även att det är stora regionala skillnader när det gäller andelen behöriga lärare i bild, musik och slöjd. Slöjd hade både störst regional variation när det gäller andel behöriga lärare och högst medelålder på lärare av alla ämnen i grundskolan hösten 2013.⁷¹ Slöjdämnet förefaller alltså vara i särskilt stort behov av ett nytillskott av lärare.

Lärarna vill ha kompetensutveckling inom många områden

Lärarna i bild, musik och slöjd är mycket angelägna om att få kompetensutveckling inom flera områden. Gemensamt för lärarna i alla de tre ämnena och i båda årskurserna är ett behov av fördjupad kompetens i bedömning och betygssättning. Behovet av fortbildning inom detta område uttrycks även av svenska grundskolelärare generellt.⁷² Det är även gemensamt hos bild-, musik- och slöjdlärare att de är angelägna om kompetensutveckling inom de innehållsområden i respektive ämne som är nya eller mer betonade i Lgr 11 jämfört med i tidigare kursplaner, liksom om styrdokumenten generellt.

Lärare i musik är framför allt angelägna om stärkt kompetens inom digital teknik och musikproduktion och inspelning. Kompetens inom detta område kan eventuellt påverka genomförandet av momentet ”skapande” i musikundervisningen.⁷³ När det gäller musikämnet verkar det även finnas ett behov av kompetensutveckling kring rent musikaliska, pedagogiska och didaktiska aspekter av undervisningen i båda årskurserna. Bildlärarna i både årskurs 6 och 9 är angelägna om kompetensutveckling framför allt inom rörlig bild och digitalt bildarbete men även när det gäller design och grafisk form. I slöjdämnet är lärarna i både årskurserna angelägna om kompetensutveckling inom alla slöjdämnets kunskapsområden med en liten övervikt för området ”Slöjdens estetiska och kulturella uttrycksformer” som handlar om tolkning av slöjdprodukter. Slöjdlärarna önskar även fortbildning när det gäller pedagogik och didaktik med slöjdinriktning.

70. Detta gäller både om man räknar antal tjänstgörande lärare liksom om dessa räknas om till heltidstjänster.

71. Se Skolverket (2014a) *Redovisning av uppdrag om hur stor del av undervisningen som bedrivs av behöriga lärare*, Dnr U2014/2048/GV.

72. Se till exempel Skolverket (2014b) *Talis 2013. En studie av undervisnings- och lärandemiljöer i årskurs 7–9*, s. 50–51.

73. Skolverket (2015b) *Musik i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*, s. 23.

Det är, trots angelägenheten om fortbildning, endast en liten andel av eleverna i respektive ämne vars lärare uppger att bristande ämneskompetens hos dem själva är ett stort eller mycket stort hinder för goda resultat i ämnet på skolan. Ett undantag utgör dock lärarna i årskurs 6 i bild. Ungefär en tredjedel av eleverna i årskurs 6 har lärare i bild som menar att deras egen bristande ämneskompetens är ett hinder.

Lärarnas uppfattningar om sitt ämne

Lärarna i bild, musik och slöjd har, inom respektive ämne, varierande synsätt på sitt ämne och vad som är dess kärna. Som tidigare konstaterats kan både nya och äldre ämnesuppfattningar samexistera hos lärare inom ett ämne och förändras i olika grad när nya styrdokument införs.

I bildämnet har ungefär hälften av eleverna idag en lärare som uppfattar bild som i första hand ett kommunikativt ämne medan mellan tre och fyra elever av tio, beroende på årskurs, har lärare som anger att de främst uppfattar bild som ett praktiskt-estetiskt ämne. En kommunikativ syn på bild kan sägas ligga i linje med den nuvarande kursplanens inriktning. Synen på bild som ”ett fritt skapande” ämne eller ett ”övningsämne”⁷⁴ är däremot inte så vanlig.⁷⁵

I musik skiljer sig lärarnas uppfattning mellan årskurserna. Fyra av tio elever i årskurs 9 har lärare som uppfattar att musikämnet främst är ett ämne för estetiskt uttryck medan ungefär två av tio elever vardera har lärare som anser att musik främst är ett skapande ämne respektive främst ett ”upplevelseämne”. I utvärderingen 2013 framträder en bild där musikens eget värde verkar ha stor betydelse för lärarna. I tidigare nationella utvärderingar, framför allt i NU-03, lyftes i stället personlighetsutveckling och socialisering fram som betydelsefulla syften med musikundervisningen. I årskurs 6 har lärare i utvärderingen 2013 i regel angett att de antingen uppfattar musik främst som ett ”upplevelseämne”, ett ämne för estetiskt uttryck eller ett ämne med fokus på personlighetsutveckling och socialisering.⁷⁶

Slöjdlärarna ser slöjdämnet främst som ett ”skapande estetiskt” ämne. Sex av tio elever har lärare som främst uppfattar ämnet så medan lärare till mellan tre och fyra elever av tio främst ser slöjd som ett personlighetsutvecklande ämne. Endast en mycket lite andel av eleverna har lärare som anser att slöjd främst är

74. I 1958 års folkskolestadga indelades skolans ämnen i ”läroämnena”, ”övningsämnena” och ”yrkesämnena”. Begreppet övningsämne levde sedan kvar som benämning på ämnena i skolan med många praktiska inslag, som till exempel teckning, musik, gymnastik, slöjd, hemkunskap och barnavård.

75. På frågorna om lärarnas uppfattningar om sina ämnen fick de ange vilket av angivna alternativ (olika för respektive ämne) som de tyckte stämde bäst in på deras ämne.

76. Övriga svarsalternativ i musiklärarenkäten var ”ett skapande ämne”, ”ett kommunikativt ämne”, ”ett övningsämne” respektive ”ett orienteringsämne”. Endast små andelar av eleverna hade lärare som angav något av dessa alternativ.

ett hantverksämne. Intervjuerna i fördjupningsstudien i slöjd visar emellertid på en mycket stor variation i lärarnas ämnesuppfattningar, bland annat beroende på skolornas upptagningsområden och deras elevunderlag.

Mycket arbete utöver undervisningen men lite tid med kollegor

En majoritet av eleverna i bild, musik och slöjd har lärare som uppfattar att de har en hög arbetsbelastning. Den anses dock oftast inte vara ”alldeles för hög”. Under senare år har det kommit flera rapporter som pekar på att lärares arbete har förändrats på så sätt att lärarna förväntas utföra allt fler uppgifter utöver de traditionella undervisningsuppgifterna, inom sin arbetstid.⁷⁷ Förutom de uppgifter som de har gemensamt med andra lärare har lärare i bild, musik och slöjd specifika uppgifter utöver undervisningen som till exempel praktiskt för- och efterarbete för lektioner, institutionsvård, inköp av material och underhåll av olika typer av utrustning. Av studierna i denna utvärdering att döma är det också andra faktorer som gör arbetet krävande i de tre ämnena. I alla tre ämnen, men särskilt i bild och musik, framstår stora undervisningsgrupper som en sådan faktor men även att lärarna har ett stort *antal* undervisningsgrupper att undervisa.

Det finns indikationer på att lärare i praktisk-estetiska ämnen lägger ner mindre tid på arbete tillsammans med kollegor än andra lärare.⁷⁸ Utvärderingen visar också att långt ifrån alla elever, speciellt inte i bild och musik, har lärare som är med i ämnesgrupper med andra lärare i det egna ämnet. Brist på stöd från kollegor kan också vara något som bidrar till att arbetet uppfattas som krävande av många lärare i dessa ämnen. I slöjd har de flesta lärare minst en arbetskollega i ämnet i den andra materialinriktningen.⁷⁹ Endast hälften av eleverna i båda årskurserna har dock en slöjdlärare som svarar att hon eller han planerar sin undervisning tillsammans med kollegan i den andra ”slöjdartern”. I de fall då elever har båda materialinriktningarna och växlar mellan dem krävs mer samarbete, planering och kommunikation lärarna emellan eftersom lärarna delar ansvaret för att undervisa utifrån det centrala innehållet.

Tidsbrist i förhållande till kursplanens mål

Bild, musik och slöjd hör till de mindre ämnena i grundskolan om man utgår från det angivna minimala timtalet för ämnena som anges i skollagen.⁸⁰

77. Skolverket (2013b) *Lärarnas yrkesvardag. En nationell kartläggning av grundskollärares tidsanvändning*.
78. Skolverket (2015e) *Grundskollärares tidsanvändning. En fördjupad analys av "Lärarnas yrkesvardag"*, s. 52.

79. Textil- respektive trä- och metallslöjd benämns i rapporten som två *materialinriktningar* av slöjdämnet.

80. Elever har rätt till minst 230 timmars undervisning i vart och ett av ämnena bild och musik och minst 330 timmar i slöjd under hela grundskoletiden.

I den förra utvärderingen (NU 03) rapporterades att musik- och bildlärarna ansåg att timantalet var för lågt i förhållande till den dåvarande kursplanen. Bilden kvarstår 2013. En stor andel av eleverna i både bild, musik, men också i slöjd, i båda årskurserna har lärare som ser timantalet i relation till kursplanens mål som ett hinder för goda resultat i dessa ämnen.⁸¹ I både bild och musik i årskurs 9 framstår för få timmar i förhållande till kursplanens mål som ett lika stort hinder som för stora undervisningsgrupper. I alla de tre ämnena, men framför allt i musik, finns det också många elever vars lärare inte uppfattar kursplanernas krav på eleverna som rimliga. Det är inte säkert att lärarnas uppfattning när det gäller kursplanens krav enbart handlar om att de upplever brist på tid för att ge eleverna förutsättningar att utveckla förmågor och kunskaper. Även det tidigare nämnda problemet med brister i förkunskaper hos elever skulle kunna ligga bakom de mindre nöjda lärarnas svar här.

Undervisningsgrupper, lokaler och material

Utvärderingen visar att det finns brister i en del ramfaktorer som är betydelsefulla för att undervisningen ska kunna genomföras på ett bra sätt. Stora undervisningsgrupper uppfattas till exempel som ett hinder för goda resultat i alla de tre ämnena liksom att lärarna i dessa ämnen undervisar ett stort antal undervisningsgrupper totalt sett. Brister i utrustning och lokaler tycks framför allt vara ett problem i bildämnet samt i musik i årskurs 6.

Stora undervisningsgrupper upplevs som hinder för undervisningen

Framför allt i bild i årskurs 9 och i musik i båda årskurserna menar lärarna att stora undervisningsgrupper utgör ett hinder för goda resultat i ämnet på deras skola.⁸² Den genomsnittliga gruppstorleken i bild och musik i årskurs 9 är 21–25 elever men omkring två av tio elever har lärare som anger genomsnittliga gruppstorlekar på över 25 elever. I årskurs 6 är det mindre vanligt med så stora undervisningsgrupper. I fördjupningsstudien i musik ges exempel på vad som kan vara problematiskt i detta ämne när undervisningsgrupperna är stora. I de fall som musikundervisningen bedrivs i helklass kan till exempel höga ljudnivåer bli ett problem med många elever som musicerar i samma klassrum.

81. Lärarna fick på en fyrgradig skala uppskatta om följande aspekter utgör hinder för undervisningen: för stora undervisningsgrupper; för få timmar i förhållande till kursplanens krav; brister i lokaler, utrustning, läromedel; bristande ämneskompetens hos läraren; bristande kunskap om ämnet hos skolläringarna; elevernas inställning till ämnet; elevernas bristande förkunskaper; för många undervisningsgrupper per lärare.

82. Mellan sju och åtta av tio elever i dessa ämnen och årskurser har lärare som svarat att stora undervisningsgrupper är ett hinder för goda resultat.

Även när en lärare har tillgång till mindre grupperum och kan dela upp eleverna kan det med ett stort antal elever vara svårt för läraren att hinna ge varje grupp den handledning som behövs. Även lärare i slöjd upplever stora undervisningsgrupper som ett hinder för resultaten i deras ämne, framför allt i årskurs 6.⁸³ Detta trots att lärarna i slöjdämnet i genomsnitt endast har cirka 11–15 elever per grupp. Slöjdämnet har traditionellt bedrivits i mindre grupper på grund av uppdelningen i två materialriktningar. Att elevgrupperna är mindre i slöjd handlar också om säkerhetsaspekter och om slöjdundervisningens framträdande individualisering samt att anpassningen till olika elevers skiftande kunskaper och intressen är stark.⁸⁴

Mellan fyra och fem elever av tio har lärare i de tre ämnena som upplever att *antalet* undervisningsgrupper som de har är ett hinder för goda resultat i deras ämnen. Det gäller både i årskurs 6 och 9. De flesta elever i årskurs 9 i bild och musik hade lärare som undervisade, bedömde och betygssatte mellan 200 och 400 elever vårterminen 2013. En liten andel elever hade lärare som undervisade mellan 400 och 500 elever samma termin. I årskurs 6 i bildämnet undervisar lärarna vanligen färre elever per termin än i årskurs 9, vilket antas bero på att bildlärare i årskurs 6 oftare är klasslärare som även undervisar i många andra ämnen.⁸⁵ En förklaring till att en del lärare i musik och bild undervisar ett så stort antal elever är att ämnena är små, det vill säga har färre timmar i timplanen än de flesta andra ämnen. Lärarna har då istället utrymme för att undervisa ett större antal undervisningsgrupper. De flesta slöjdlärare hade som mest upp till 200 elever per termin både i årskurs 6 och i årskurs 9.

Många lärare rapporterar brister i de materiella förutsättningarna

Generellt förefaller lärare i bild och musik i större utsträckning än lärare i slöjd uppfatta att det finns brister i de materiella förutsättningarna för sina ämnen. Mellan sex och sju elever av tio i bild i båda årskurserna samt motsvarande i musik i årskurs 6 har lärare som uppger att brister i lokaler, utrustning och läromedel är ett hinder för goda resultat i deras ämnen. Landets rektorer anser också i hög utsträckning att det finns brister i lokaler, material och utrustning som påverkar elevernas möjligheter till goda resultat i de estetiska ämnena. Beträffande läromedlens roll i undervisningen bekräftas det som Skolverket konstaterat i en tidigare studie av läromedel,⁸⁶ att lärare är missnöjda med de

83. Cirka hälften av eleverna i slöjd i årskurs 9 och sex av tio i årskurs 6 har lärare som angett att stora undervisningsgrupper är ett hinder för goda resultat.

84. Skolverket (2015c) *Slöjd i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*, s. 25

85. Skolverket (2015a) *Bild i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*.

86. Skolverket (2006) *Läromedlens roll i undervisningen. Grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*.

läromedel som finns och att de läromedel som förekommer vanligen produceras av lärarna själva. I slöjd förefaller det även vara vanligt att elever använder internetbaserade instruktioner till exempel på Youtube för att exempelvis lära sig använda olika verktyg och hantverkstekniker.

I bildämnet upplever lärare i båda årskurserna att det finns otillräckligt med digitala verktyg och utrustning. I årskurs 6 framstår även brister i tillgången på ändamålsenliga lokaler som ett problem. På många skolor förläggs bildundervisningen till ett vanligt klassrum som inte är speciellt anpassat för bildämnet, istället för till en bildsal.

Inom musikämnet skattar lärarna att det är god tillgång på de vanligaste ”pop-instrumenten” (gitarr/elgitarr, elbas, trummor och klaviaturinstrument). Med stöd i fördjupningsstudien menar de forskare som arbetat med utvärderingen att musikundervisningen är mycket färgad av det lokala sammanhanget, exempelvis lärares och elevers preferens för vissa instrument, vilket resulterar i att inte alla de instrument som finns tillgängliga används. Olika typer av inspelningsutrustning och digitala instrument som datorer används ännu så länge betydligt mer sällan än traditionella instrument. Utvärderingen visar också att tillgången till ändamålsenliga lokaler som musiksal och grupprum för musicerande är dålig i årskurs 6 på många skolor.

I slöjdämnet har omkring nio av tio elever lärare som uppger att deras slöjdsal är ändamålsenlig. De nio slöjdsalar som besökts av forskarna inom utvärderingens fördjupningsstudie har dock varierande nivå på material och utrustning. Forskarna uppfattar att slöjdlärare i stor utsträckning sätter sin egen prägel på sin slöjdsal. Att en stor andel slöjdlärare svarat i enkäten att deras slöjdsal är ändamålsenlig kan eventuellt vara en följd av att slöjdlärarna själva ansvarar för att göra salen ändamålsenlig.⁸⁷ En ganska stor andel av eleverna (fyra av tio) har dock slöjdlärare som anger att slöjdsalarnas (textil- respektive trä- och metallsalen) placering i förhållande till varandra utgör ett hinder för att eleverna ska kunna utnyttja båda salarna under samma lektion. En närhet mellan slöjdsalarna skulle underlätta elevers användande av flera olika material i slöjden.

87. Skolverket (2015c) *Slöjd i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*.

Referenser

- Alexandersson, M. (1994) *Metod och medvetande. Göteborg Studies in Educational Sciences 96*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Bamford, A. (2006) *The Wow Factor. Global research compendium on the impact of the arts in education*. Münster: Waxman.
- Borg, K. (1995) *Slöjdamnet i förändring 1962–1994*. Institutionen för pedagogik och psykologi. Linköping: Linköpings universitet.
- Eklund, S., Backman, J. & Henriksson, W. (1993) *Bildundervisningens betingelser, bildanalys och bildframställning*. Umeå: Lärarutbildningen, institutionen för estetiska ämnen.
- Eriksson, C., Quennerstedt, M. & Öhman, M. ”Idrott och hälsa – ett ämne för hälsa i rörelse?” I Skolverket (2005) *Grundskolans ämnen i ljuset av den Nationella utvärderingen 2003. Nuläge och framåtblickar*. Stockholm: Skolverket.
- Gustavsson, B. (2004) *Kunskap i det praktiska*. Lund: Studentlitteratur.
- Hartman, S.G. (1995) *Handens pedagogik: kulturarv och utveckling inom skolslöjden*. Linköping: Linköpings universitet.
- Hasselskog, P. ”Här är det slöjdprocessen som räknas”. I Lindberg, V. & Borg, K. (red.) (2008) *Kunskapande, kommunikation och bedömning*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.
- Hetland, L. (2000) “Listening to music enhances spatial-temporal reasoning – Evidence for the ‘Mozarteffect’.” *The Journal of Aesthetic Education*, 34, 105–148.
- Hetland, L., Winner, E., Veenema, S. & Sheridan, M.K. (2007) *Studio Thinking: The Real Benefits of Visual Arts Education*. Teachers College, Columbia University.
- Jiveskog, L-O., Pettersson, S. & Åsén, G. (1978) *Lärare om teckning och musik i grundskolan*. Stockholm: Lärarhögskolan.
- Jönsson, A. & Thornberg, P. (2014) ”Samsyn eller samstämmighet? En diskussion om sambedömning som redskap för likvärdig bedömning i skolan”. *Pedagogisk forskning i Sverige*, Årgång 19 nr. 4–5 2014 (temanummer om bedömning och dokumentation).

Lindström, L. & Borg, K. (2008) *Slöjda för livet*. Stockholm: Lärarförbundets förlag.

Lärarnas riksförbund (2015), *Förstelärare behöver likvärdiga förutsättningar. En utvärdering av karriärlärarysreformen*. Rapport från Lärarnas riksförbund.

MusikSverige (2014), *Musikbranschen i siffror – Statistik för 2013*.

Nordström, G.Z. (1994) "Bildlärarytutbildningen". I *Tanken och handen. Konstfack 150 år*. Stockholm: Page One.

Olsson, B. (1993) *SÄMUS – musikutbildning i kulturpolitikens tjänst? En studie om musikutbildning på 1970-talet*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Pedagogisk Forskning i Sverige (1999) årgång 4, nr. 1. Tema: på återbesök i ramfaktorteorin.

Sandberg, R., Heiling, G. & Modin, C. "Musik". I Skolverket (2004) *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Huvudrapport – bild, hem- och konsumentkunskap, idrott och hälsa, musik och slöjd*. Rapport 253. Stockholm: Skolverket.

Sharp, C. (1998) *The effects of Teaching and Learning in the Arts: A Review of Research*. London: QCA/NFER.

Skolverket (2004a) *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Sammanfattande huvudrapport*. Rapport 250. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2004b) *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Huvudrapport – bild, hem- och konsumentkunskap, idrott och hälsa, musik och slöjd*. Rapport 253. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2005) *Bild. Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Ämnesrapport till Rapport 253*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2006) *Läromedlens roll i undervisningen. Grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. Rapport 284. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2009) *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola. Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2011a) *Lgr 11. Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket. (<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/laroplan>)

Skolverket (2011b). *Planering och genomförande av undervisningen – för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan*. Skolverkets allmänna råd. Stockholm: Skolverket

- Skolverket (2013a) *Forskning för klassrummet. Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i praktiken*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2013b) *Lärarnas yrkesvardag. En nationell kartläggning av grundskollärares tidsanvändning*. Rapport 385. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2013c) *Sambedömning i skolan – exempel och forskning*. Stödmaterial. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2014a). *Redovisning av uppdrag om hur stor del av undervisningen som bedrivs av behöriga lärare. Dnr U2014/2048/GV*.
- Skolverket (2014b). *Talis 2013. En studie av undervisnings- och lärandemiljöer i årskurs 7–9*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2015a) *Bild i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*. Rapport 423. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2015b) *Musik i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*. Rapport 424. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2015c) *Slöjd i grundskolan – en nationell ämnesutvärdering i årskurs 6 och 9*. Rapport 425. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2015d), *Skolverkets lägesbedömning 2015*. Rapport 421. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2015e) *Grundskollärares tidsanvändning. En fördjupad analys av "Lärarnas yrkesvardag"*. Rapport 417. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2015f), *Systematiskt kvalitetsarbete för skolväsendet*. Skolverkets allmänna råd med kommentarer. Stockholm: Skolverket
- Winner, E. & Cooper, M. (2000) "Mute those claims: No evidence (yet) for a causal link between art and academic achievement." *The Journal of Aesthetic Education*, 34, 11–75.
- Winner, E., Goldstein T., & Vincent-Lancrin S. (2013) *Arts for art's sake? The impact of arts education*. Educational Research and Innovation, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264180789-en>
- Åsén, G. "Från lineärritning till bild". I Lind, U., Hasselberg, K. & Kühllhorn, B.-M. (red) (1992) *Tidsbilder. Perspektiv på skola och bildskapande under 150 år*. Stockholm: Utbildningsradion/Skolverket.
- Åsén, G. (2006) "Varför bild i skolan? En historisk tillbakablick på argument för ett marginaliserat skolämne". I *Uttryck – intryck – avtryck. Lärande, estetiska uttrycksformer och forskning*. Vetenskapsrådets rapportserie 4:2006. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Åsén, G. (2013) ”Forskningsöversikt om skolreformers genomslag”. I SOU 2013:30. *Det tar tid – om effekter av skolpolitiska reformer. Delbetänkande av utredningen om förbättrade resultat i grundskolan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Webblänkar

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/artikelarkiv/kollegialt-larande-nyckelfaktor-for-framgangsrik-skolutveckling-1.171296> (2015-06-25)

[http://www.skolverket.se/bedomning/bedomning/bedomningsstod/bild \(/musik eller /slöjd\)](http://www.skolverket.se/bedomning/bedomning/bedomningsstod/bild(/musik%20eller%20slöjd)) (2015-06-18)

Skolverket har under 2013 genomfört en nationell ämnesutvärdering i bild, musik och slöjd i årskurserna 6 och 9. Bakgrunden är myndighetens behov av kunskap om hur undervisningen fungerar i skolans olika ämnen. Utvärderingen syftar till att ge en bild av både styrkor och utmaningar i bild, musik och slöjd. Underlaget till utvärderingen utgörs av en enkätundersökning i vilken elever, lärare och rektorer har tillfrågats samt av ett antal fördjupningsstudier i respektive ämne. Utvärderingen har genomförts i nära samarbete med forskare som ansvarade för fördjupningsstudierna samt för sammanställning och analys av resultaten för respektive ämne.

I denna sammanfattande rapport lyfter Skolverket främst en del gemensamma styrkor och utmaningar i de tre ämnena bild, musik och slöjd.

Skolverket

www.skolverket.se